

Katsaus

KRIITTINEN KORKEAKOULU

3.1980

ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA: PUHUMISEN TARPEELLISUUDESTA • JUHANI TENHUNEN:
VAIHTOEHTOLIIKEHDINTÄÄ SUOMESSA A:STA Ö:HÖN • KEIJO PETÄJÄ: LAPSI JA ARKKI-
TEHTUURI • ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA: NÄKYMÄ JA HAASTEITA 80-LUVULLE •
MARTTI JULKUNEN: VÄLIRAUHA KESKUSTELUN KOHTEENA • OVE EK: TIETOA TAITEEN
EHDON • MARKKU GRAAE: LUOVA VAPAUTUMINEN • JAAKKO LAITINEN: KULTTUU-
RIN HENKISTÄ YDINTÄ ETSIMÄSSÄ • JOUKO YRJÖLÄ: MITEN RUISLEIPÄÄ LEIVOTAAN

Katsaus

8. (20.) vuosikerta
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija
Kriittisen korkeakoulun
kannatusyhdistys ry.

Toimisto
Yrjönkatu 23 B 21, 00100 Helsinki 10
ma—pe klo 9—15. P. 611 149

Toimittajat
Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Sanna Wirtavuori, toimitussihteeri, puh. 90-611 149.

Toimitusneuvosto
Kriittisen Korkeakoulun johtokunta: Reijo Wile-
nius (pj.), Aulis Aarnio, Henri Broms, Oiva Ket-
onen, Ulla Lång, Seppo Matinvesi, Antti-Veikko
Perheentupa, Ville Repo, Kalevi Suomela ja Antti
Tuuri.

Tilaukset vuodelle 1980
maksamalla 40 mk/vuosikerta ps-tilille 715 56-0
Irtotnumerot

á 7,50 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian
paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnon-
suojelun Tuki Helsingissä ja Oulussa.

*Osoitteenmuutokset ja jälkitilaukset toimiston
osoitteella*

KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: Yrjönkatu 23 B 21, 00100 HELSINKI 10
Puhelin: 611 149 (ma—pe klo 9—15)

on sitoutumaton, opetusministeriön tukema, avoi-
men yliopiston ideaa toteuttava kulttuurikeskus.
Toiminta alkoi vuonna 1968.

Kriittinen Korkeakoulu pyrkii ● tarjoamaan tietoa
ja virikkeitä kaikille, jotka ovat kiinnostuneita ai-
kamme ongelmista ● järjestämään kiinnostuneille
mahdollisuuksia itsensä ja ympäristönsä kehittämi-
seen ● edistämään sellaisen tiedon syntymistä ja
kehittymistä, joka antaa uusia näkökulmia todelli-
suuden ymmärtämiseen sekä ● tarjoamaan mah-
dollisuuksia eri aatteiden, oppien ja mielipiteiden
kohtaamiselle ● *Toimintamuotoja* ovat avoimet esi-
telmä- ja keskustelutilaisuudet, inhimillisen kasvun
seminaari, erityiskurssit sekä tutkimus- ja selvitys-
työryhmät.

Sihteerit

Antti-Veikko Perheentupa (pääsihteeri)
Martti Tuomola (suunnittelusihteeri)
Helinä Siikala (lääketieteen projektisihteeri),
puh. 931-655 257
Anneli Launiainen (toimistosihteeri)
Sanna Wirtavuori (tiedotussihteeri)

Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäse-
neksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 15 mk/
vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 200 mk) ps-tilille
1683 714.

3•80 sisältö

- 3 ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA
Puhumisen tarpeellisuudesta
- 4 JUHANI TENHUNEN
Vaihtoehtoliikehdintää Suomessa
- 8 KEIJO PETÄJÄ
Lapsi ja arkkitehtuuri
- 13 ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA
Näkymiä ja haasteita 80-luvulle
- 15 MARTTI JULKUNEN
Väliarauha tutkimuksen kohteena
- 22 OVE EK
Tietoa taiteen ehdoin
- 26 MARKKU GRAAE
Luova vapautuminen
- 28 JAAKKO LAITINEN
Kulttuurin henkistä ydintä etsimässä
- 30 JOUKO YRJÖLÄ
Miten ruisleipää leivotaan

ISSN 0022-9458

Forssan Kirjapaino Oy · Forssa 1980

Antti-Veikko Perheentupa:

PUHUMISEN TARPEELLISUUDESTA

Eräs Kriittisen korkeakoulun uusista työaloista, joka parhaillaan kehittää toteutismuotojaan, on työyhteisöjen kehittäminen. Tiedämme kaikki, että tällä kentällä nykyinen tilanne on täynnä haasteita. Esimerkkinä siitä voidaan mainita vaikkapa viime talvena vahvasti esille noussut kysymys kouluista työyhteisöinä. Kriittinen korkeakoulu pyrkii kohtaamaan näitä haasteita omalla tavallaan.

Kaikissa yhteisöissä näyttää vallitsevan sama lainmukaisuus: Kun puhuminen, keskinäinen avoimuus, pääsee häiriintymään, alkaa ihmisten välille syntyä sellaista tilaa, jossa monenlaiset epäluulot viihtyvät. Yllättävän nopeasti nämä luulot saavat vainoharhaisia sävyjä, jotka kollektiivisesti omaksutuina muodostuvat lähes ylikäymättömiksi kuiluiksi yhteisöjen sisälle. Tämä puolestaan ei voi olla heikentämättä yhteisön jäsenten motivaatiota heidän tehtävissään. Passivoituminen johtaa lisääntyviin määräyksiin ja tiukenevaan valvontaan, sanalla sanoen vallankäytön kasvuun. Tämä puolestaan entisestäänkin voimistaa keskinäistä etäisyyttä ja epäluuloisuutta. Yhteisöllinen sairaus kroonistuu.

Mitään nopeasti vaikuttavaa keinoa tällaisen kollektiivisen vääristymän korjaamiseen ei ilmeisesti ole. Ainoa mahdollisuus on saada yhteisön sisällä liikkeelle toiseen suuntaan vaikuttavia voimia. Erottavien asemesta yhteisön jäsenten tulisi löytää yhdistäviä tekijöitä, jollaisia toki jokaisessa elävässä organisaatiossa on. Tämä vaatii puhumista, keskinäistä kommunikaatiota, sen arvostamista kaikilla tasoilla. Kaikkien osapuolten tulisi oppia loukkaantumatta ja omien emotioitensa valtaan joutumatta kuuntelemaan miten joku toinen on saman asian tai tilanteen kokenut. Tämän opetteleminen on lähes aina työläs, aikaa ja voimia kysyvä prosessi, jossa harvoin onnistuu ilman kolmannen, ongel-

mallisten kuvioiden ulkopuolella olevan tahon apua.

Itse asiassa koko yhteiskuntamme on täynnä tällaisia vääristymiä, puhumattomuuden kuiluja ja vainoharhaisia ajatuksia vieraan ryhmän tai organisaation tavoitteista. Tilamme tervehdyttäminen vaatii puhumista ja kuuntelemista. Tarvitsemme sellaisia foorumeja, joilla tällainen kohtaaminen on mahdollista. Avoin kohtaaminen voi tapahtua vain tilanteessa, jolle ei etukäteen aseteta mitään tavoitteita eikä ehtoja.

Tämä on itse asiassa ollut Kriittisen korkeakoulun toimintaidea alusta alkaen. Erilaisissa tilanteissa ja yhteyksissä se joudutaan mieltämään yhä uusista näkökulmista. Ydin on kuitenkin jatkuvasti sama: Puhumalla ja pohtimalla pyritään ylittämään niitä moninaisia kuiluja, joita ihmisten välille tässä yhteiskunnassa on syntynyt.

Jatkuvasti joudumme myös kokemaan, ettei tällaisen tehtävän omaksunut yhteisö suinkaan aina ole hyväksytty eikä sen rooli helppo. Vaikka avoimuus ja sitoutumattomuus saakin yleensä periaatteellisen hyväksymisen, on aina tahoja joita jokin avoimuuden muoto ärsyttää. Tästä seuraa leimaaminen: Kun annatte tilaa niin arveluttaville ajatuksille, teidän täytyy olla sen suunnan äänitorvi.

Kriittisen korkeakoulun poliittinen leimaaminen alkaa olla menneisyyttä. Mutta avoimuutemme henkistä todellisuutta etsiville virtauksille näyttää monille muodostuvan hyvin vaikeasti hyväksyttäväksi asiaksi.

Epäluulot perustuvat aina syviin ja usein pohjaltaan tiedostamattomiin tunteisiin. On yleensä ylivoimaista lähteä todistelemaan jotakin tällaisia tunteita vastaan. Pääasia on pyrkiä tekemään itselleen mahdollisimman selväksi, mitä sitoutumattomuus ja mahdollisimman suuri avoimuus kulloinkin vaatii.

□

Juhani Tenhunen:

VAIHTOEHTO- LIIKEHDINTÄÄ SUOMESSA A:STA Ö:HÖN

● Suomen kasvavan vaihtoehtoliikehdinnän juuret löytynevät paljolti luonnonsuojeluvuoden 1970 tienoilta, jolloin monet rupeivat pikku hiljaa pohtimaan kerskakulutus-kulttuurin mielekkyyttä.

● Ihmisen ja luonnon suhteen kehityksen selvittelyä ja sen kritiikkiä voidaan pitää 1970-luvun kulttuurikeskustelun ehkä tärkeimpänä antina tulevaisuudelle. Tämä on ollut keskeinen tekijä siinä vapautumisessa, joka parin viime vuoden aikana on ketju-reaktion tavoin loihtunut esiin erilaisia liikkeitä ja yhteisöjä, joista kaikki eivät suinkaan ole uusia ja joista vain harvat ovat ns. "yhdessä asian" liikkeitä.

● Mieluummin voitaisiinkin puhua elämäntapaliikehdinnästä, joka koskettaa kaikkia elämän aloja. Samaan aikaan kun yhteiskuntamme lohkoutuu yhä ohuempien ammattiviipaleiden kirjoksi, tarjoaa omiin ajatuksiin ja omaehtoiseen toimintaan perustuva elävä kulttuuri kokonaisia ihmissuhteita ja ja ehjää elämäntapaa kohdusta hautaan ja A:sta Ö:hön.

● Aakkostetun katsauksen liikehdintään on laatinut Juhani Tenhunen Kriittisen korkeakoulun vaihtoehtoiltapäivänä 19. 4. pitämänsä esityksen pohjalta.

Ananda Marga-joogayhteisön perusti P. R. Sarkar Intiassa vuonna 1955. Se on noin 80 maahan levinnyt henkisyhteiskunnallinen liike, jonka perusajatukset ovat itsensä oivaltaminen ja yhteiskunnan palvelu. Järjestön jäsenet kysyvät: Etsitkö sisältöä elämääsi? Haluatko olla mukana kehittämässä yhteiskuntaa henkiselle perustalle? Haluatko laajentaa mieltäsi mietiskelyn ja joogatekniikan avulla? Oletko kiinnostunut epäitsekkäästä palvelutyöstä? Teknologia — mieluiten pehmeä — ja mietiskely ovat järjestön jäsenille vain väline. He eivät halua unohtaa ihmistä — todellista toimijaa.

Helsingin anarkistiryhmä on elvyttänyt anarkistisia perinteitä syksystä 1979 alkaen. Jokainen voi olla itse oma byrokraattinsa.

Arkadian nuorisoklinikka sai keväällä 1979 käyttöönsä Linnunlaulun huvilan saatuaan tätä ennen keskimäärin 2 häättöä vuodessa. Klinikallaiset keräävät elintarvikeliikkeistä yli viimeisen myyntipäivän jääneitä tuotteita omiin ja vammaisten tarpeisiin. Arkadialaiset vastustavat vanhojen rakennusten purkamista ja pyrkivät tarvittaessa valtaamaan niitä huumenuorten rakennuskohteiksi. Kaikki on aloitettava yksilöstä: ihminen, joka tuhoaa itseään, tuhoaa myös ympäristöään.

Rudolf Steinerein maatalousaiheisesta esitelmäsarjasta vuonna 1924 on kehkeytynyt biodynaaminen viljely, jota Suomessa edistää lähinnä *Biodynaaminen Yhdistys*. Jo yli viisikymmentä vuotta sitten pystyttiin yllättävän tarkasti näkemään se ekologinen kriisi, johon

oltiin ajautumassa positivistisen tieteen ja tekniikan yksipuolisen soveltamisen vuoksi. Biodynamisessa viljelymenetelmässä halutaan tuoda moderni ekologinen, luonnon omat lainalaisuudet huomioiva vaihtoehto kemiallisesti tuetun viljelyn rinnalle.

Ekososialismista on Suomessa puhuttu ennen kaikkea kansandemokraattisen yhdistyksen *Bröd och Rosor* piirissä. Yhdistyksen opintopiirin mukaan ekologisesti tasapainoinen ja luontoa ja ihmistä riistämätön maailmanyhteisö edellyttää luonnonvarojen tuhauksen pysäyttämistä, väestöräjähdyksen taltuttamista, pehmeämpää teknologiaa, uutta maailmanjärjestystä ja ekososialismia, joka perustuu pehmeään teknologiaan ja luonnonvarojen kestäväään käyttöön.

Filosofian asenaa nyky-Suomessa on pohdittu eniten Jyväskylässä, minne on perustettu *Genesis*-lehteä julkaiseva filosofinen yhdistys *Delta*.

Maaliskuussa 1980 perustettiin Kuopiossa *Ekologisen Asumisen Seura*, joka pyrkii koamaan Kuopion korkeakoulun kirjaston yhteyteen ekologisen asumisen tietopankin ja asiantuntijakortiston sekä edistämään käytön ekokyläkokeilutoimintaa. Seuran puheenjohtajan Seppo Turusen mukaan ekologinen asuminen voidaan ymmärtää elämänmuotona, joka tuottaa ekologisesti ja ekonomisesti mielekkäitä ja inhimillisiä elinyhteisöjä, joissa asuminen sopeutetaan hyvin paikallisiin oloihin ja toimintaedellytyksiin. Toiminta perustuu työryhmätyöskentelyyn. Tällä hetkellä toimivat ekotalo-, ekokylä-, energia-, biologinen viljely, terveys- ja tiedonvälitystyöryhmät.

Ekoteket i Finland on pääasiassa ruotsinkielisten arkkitehtien muodostama hallinnollisesti Ruotsin pehmeän teknologian tietopankin (Ekoteket) alainen ryhmä, joka julkaisi huhtikuussa 1980 Rapport från Ekoteket-lehden Suomi-numeron.

Marraskuussa 1979 perustettiin luonnonmukaisen viljelyn harjoittajien toimesta *Ekoviljelijät*-yhdistys edistämään hyvälaatuisten elintarvikkeiden luonnonmukaista viljelyä. Yhdistys pitää tärkeänä, että maan koko pinta-ala saatetaan täystehoiseen ravinnontuotantoon — ylituotannosta puhuminen ei saa

olla hyväksyttävissä suuren osan maailmasta nähdessä nälkää.

Elävän musiikin liitto toimii elävän musiikin yhdistysten yhdyssiteenä.

Voisi melkein sanoa, että *Emmaus*-liike on syntynyt kaatopaikalla. Yli 30 vuoden ajan on kerätty kaatopaikoilta ja kodeista teollisuuden raaka-aineeksi tai kunnostettavaksi kelpaavaa tavaraa palkatta toimivien Emmaus-yhteisöjen toimesta. Emmaus-yhteisöjä on noin 90, yhteensä 30:ssä eri maassa. Suomessa on viisi vakinaista Emmaus-ryhmää. Emmaus-työllä ansaitaan oma leipä, annetaan vanhoille tavaroille uusi arvo ja voidaan auttaa toisia ihmisiä niin Suomessa kuin kehitysmaissakin.

Liikennepoliittinen yhdistys *Enemmistö* on perustettu jo vuonna 1969. Polkupyöräilyn edistäminen on viime vuosina ollut keskeisin osa sen toimintaa, mutta tänä pyöräilyn kulta-aikana toiminnan painopiste on siirtymässä pehmeään liikennesuunnitteluun. Syksyllä 1980 järjestettäneen Kriittisen korkeakoulun kanssa pehmeää suunnittelua käsittelevä yleisötilaisuus.

Vuoden 1977 alussa perustettiin *Energia-poliittinen Yhdistys — Vaihtoehto Ydinvoimalle (EVY)*, joka levittää tietoja uusiutuvien energialähteiden käyttömahdollisuuksista ja ydinvoiman käytön vaaroista sekä järjestää mielenosoituksia, yleisötilaisuuksia, retkiä ja leirejä. Yhdistys julkaisee *Vaihtoehto Ydinvoimalle*-lehteä.

Feministit toimivat eräänlaisena ”epäjärjestönä” molemmille sukupuolille paremman ja pehmeämmän yhteiskunnan puolesta. Toimintaan kuuluvat lehden julkaiseminen ja naisten kokoontumiset. Suunnitelmissa on myös naisten neuvontapalvelun perustaminen. Myös *Ekofeministit*-niminen ryhmä on olemassa.

FWBO (Finnish Western Buddhis Order) levittää maassamme buddhalaista ajattelua kurssien ja juukaisutoiminnan vaulla.

Helsingin yliopiston ympäristöseura pyrkii kartoittamaan ympäristökysymyksiin liittyvää opetusta ja tutkimusta Helsingin yliopiston piirissä ja järjestää yleisötilaisuuksia.

Hyötykasviyhdistys edistää luonnonvaraisen ja viljeltyjen hyötykasvien tutkimusta ja käyttöä sekä niiden ekologista suojelua.

Marxilais-leninilaisten ryhmien etsikon seurauksena syntyi keväällä 1979 Kulttuuri- ja keskustelupiiri *Itu*, joka ryhtyi julkaisemaan *Ituja-lehteä*, julkaisuja, levyjä ja runokirjoja, hankki oman bussin, järjestää paneelikeskusteluja, iltamia, leirejä ja viikonloppuseminareja ja toimii poliittisesti sitoutumattomana ehjemmän ihmiskuvan ja totuudellisen marxilaisen ajattelun puolesta.

ICDA (International Coalition for Development Action) pyrkii vaikuttamaan YK:n tärkeimpien konferenssien ja erityisistuntojen tuloksiin levittämällä tietoa eri osapuolten näkemyksistä ja toimimalla terveiden kehitysvaihtoehtojen puolesta. Suomessa koalition yhdyshenkilönä on YK-liiton pääsihteeri Hilkka Pietilä.

Kansainvälisen Vapaaehtoisen Työleirijärjestön (KVT) perustivat Lapin jälleenrakentamisessa auttaamantulleet ulko- ja kotimaiset kveekarit vuonna 1947. Tällä hetkellä toimii sosiaalileiriryhmä, jonka tavoitteena on uudenlaisen työleirin järjestäminen jonkun laitosyhteisön kanssa, ja maatalousryhmä, jonka tavoitteena on työ- ja opintoleiri biologisesti viljellyllä tilalla tai Joensuun korkeakoulun monitoimikyläprojektiin osallistuvassa kylässä.

Kansanliike kehitysyhteisön puolesta pyrkii kohottamaan Suomen kehitysyhteistyömäärärahoja nykyisestä vähintään luvattuun 0,7 %:iin BKT:stä. Liikkeen puitteissa on järjestetty Kamputsea-joulurauhakeräys pehmeämmän elämäntavan ja SPR:n katastrofirahaston hyväksi sekä *katuteatteriesityksiä*. Toukokussa 1980 ilmestyi uutta kansainvälistä talousjärjestystä eri puolilta valottava lehti.

Koijärville syntyi keväällä 1979. Se on organisointu Koijärven laskuojan patoamistempauksia, julkaissut Koijärven Tulevaisuuslehteä ja käynnistänyt huhtikuussa 1980 Koijärvi-opiston asettelemaan Koijärven tapahutun laajempiin yhteyksiinsä. Liikkeen pääperiaatteena on väkivallaton suora toiminta ihmisen luoman rikkaan eloyhteisön säilyttä-

miseksi unohtamatta riittäviä korvauksia niihin oikeutetuille maanviljelijöille.

Komposti-lehti syntyi helsinkiläisen vaihtoehtoliikeshinnän ajankohtaistiedottajaksi talvella 1979. Näillä näkymin lehti lakkauteetaan syksyllä 1980.

Kriittinen korkeakoulu perustettiin jo vuonna 1968 tuomaan esille uusia ajatuksia, virittämään keskustelua eri aatesuuntien välillä ja antamaan mahdollisuuksia yksilöiden ja yhteisöjen kehittymiseksi.

Kylätoiminta on virinnyt viime vuosina varsin runsaasti eri puolilla Suomea. Tutkijatasolla kylätoiminnan puolesta toimii mm. Maaseudun Suunnittelun Seura.

Lepakoliike toteutui kesällä 1979 Elävän Musiikin Yhdistyksen ELMUn musiikkitalotavoitteet valtaamalla ja myöhemmin vuokraamalla entisen rappioalkoholistien asuntolan. Lepakossa järjestetään konsertteja, keskustelutilaisuuksia, näyttelyitä ja kursseja, ja siellä toimivat mm. elokuvakerho ja tekstiili-ryhmä. Kellarissa on viikonloppuisin avoina oleva tukikirpputori.

Luonto-Liitto on ollut monelle vaihtoehtojen etsijälle — Pekka Nuorteva ja Pentti Linkola mukaan lukien — tärkeä tie luonnonharrastukseen ja -tuntemukseen. Myös 1970-luvun lopun ympäristökeskustelun juuret lepäivät paljolti Luonto-Liiton talvipäiväkeskusteluissa ja muissa tapahtumissa, joissa nuoret luonnonystävät ovat voineet yhdistää ajatuksiaan konkreettisemmiksi toimintamalleiksi.

Maanalainen kaitaelokuva on esimerkki uuden aallon elokuvaryhmästä, joka tekee olle kolmen minuutin pituisia minielokuvia yksittäiskuvatrikkejä käyttäen ja julkaisee A6-kokoista kaitafilmiä (onpa yksi numero Super 8-elokuva). Ryhmä vaikuttaa Hämeenlinnan suunnalla.

Natur och Miljö ja sen nuorisojärjestö *Natur och Ungdom* ovat maamme ruotsinkielisen ympäristötoiminnan valtakunnallisia keskusjärjestöjä. NoM:n piirissä käynnistyi Suomen ydinvoimakeskustelu vuoden 1974 pakkeilla; tällä hetkellä tärkeimpänä toiminta-alueena on Pohjanmaan vesistöarakentami-

sen vastustaminen.

Vuonna 1973 perustettu *Oraan Suojelijat* ylläpitää kasvisravintolaa ja luontaistuotekauppaa sekä julkaisee Uuden Ajan Aurallehteä. Jäsenten hallinnassa oleva Samsara-yhtiö harjoittaa julkaisu- ja ladontapalvelua sekä ylläpitää leipomoa. Lapin entiseen kansakouluun Kiskon Aijalassa on perustettu yhteisö, jonka elinkeinoina ovat biologinen kasvihuoneviljely, mikroprosessorilaitteistot ja aurinkopaneelit.

Keväällä 1973 perustettu *Otaniemen ympäristöseura* on alusta asti toiminut aktiivisesti vaihtoehtoliikeshdinnän nykyisten pääteemojen puolesta. Seuran opintopiiri koostuu säännöllisesti; lisäksi järjestetään suuria yleisötilaisuuksia sekä retkiä koti- ja ulkomaisiin kohteisiin. Seura julkaisee *Eko-loota-lehteä*.

Pehmeän teknologian seura, joka perustettiin toukokuussa 1977, jatkaa Otaniemen ympäristöseuran teemojen kehittelyä valtakunnallisena kontaktiverkostona, joka järjestää yleisötilaisuuksia, talkoita ja retkiä ja julkaisee *Pehmeä teknologia-lehteä* sekä julkaisusarjaa. Seuralla on yhteyksiä eri maiden vaihtoehtoisen teknologian ja tulevaisuudentutkimuksen organisaatioihin ja tietoverkostoihin.

Ranskassa toimivan Taizén ekumeenisen yhteisön kaltaista uuden elämäntavan omenapuukylää rakennetaan parhaillaan Halikon Vartsalan kylään. Kylän suunnittelijoiden toimesta perustettiin marraskuussa *Sinapinsiemien*-yhdistys, joka pyrkii Raamattuun pohjautuen ekumeenisessa hengessä edistämään elämänmuotoa, joka perustuu koko luomakunnan yhteyteen, ihmisen ja luonnon tasapainoiseen vuorovaikutukseen, lähimmäisvastuuseen, keskinäiseen jakamiseen ja huo-

lenpitoon sekä elämäntapojen yksinkertaisuuteen.

Tulevaisuus Käsissämme on norjalaisen Framtiden i våre hender-liikkeen suomalaisen sisarliike, joka perustettiin Loviisassa lokakuussa 1979. Suunniteltua paikallistoimintaa ovat "Emmausputiikki", kirja- ja keskustelupiiri, vaikuttaminen paikallislehdissä ja kouluissa sekä tiedotustilaisuudet; valtakunnallisesti pyritään tiedotuskeskuksen käynnistämiseen sekä seminaarien ja leirien järjestämiseen. Liike julkaisee lehteä "Uusi Elämäntapa".

Poliittisiin ja muihin järjestöihin sitoutumaton marxilainen kerho *Vaihtoehto* pyrkii edistämään keskustelua ja kiinnostusta sosialismin vaihtoehtoista malleista ja sosialistisen liikkeen vaihtoehtoista strategioista. Käynnistäjänä on toiminut Rudolf Bahron samanimisen teoksen ilmestyminen suomeksi.

Marraskuussa 1979 perustettu aatteellinen yhdistys *Verso* on avaamassa Turkuun kasvisravintola-kulttuuritilaa osoitteessa Linnankatu 3.

Helsingin yliopiston Viikin laitosten yhteydessä toimivan *Viikin ympäristöseuran* yhteydessä toimii Vaihtoehtoisen viljelyn opintopiiri, joka on vuodesta 1975 alkaen järjestänyt keskustelutilaisuuksia maanviljelyn vaihtoehtoista. Opintopiiri on juuri saanut valmiiksi kirjan "Luonnonmukaisen viljelyn taustaa".

Syksyllä 1979 perustettu taiteilijaryhmä *Ö* on pitänyt taidenäyttelyn Lepakkogalleriassa, julkaisee omaa lehteä ja osallistuu vaihtoehtoliikeshdinnän suurtahtumiin omalla hassulla tavallaan. *Ö:n* komiikka on suomalaista karnevaalikulttuuria. □

Keijo Petäjä:

LAPSI JA ARKKITEHTUURI

● Kriittisen korkeakoulun tilaisuudessa Säätytalolla 5. toukokuuta keskusteltiin aiheesta Lapsi ja arkkitehtuuri. Julkaisemme professori Keijo Petäjän alustuksen lyhentämättömänä.

Arkkitehtuurin tila on ihmisen aikaansaama ja hänen elämänmuotojaan myötäilevää tilaa. Kuitenkin tämä tila toimii luonnon ehdoilla. Tuntemamme yleiset luonnonlait läpäisevät myös rakennetun tilan. Tässä mielessä se on samanlaista reaalityä kuin ympäristö yleensä, vaikka se monessa muussa suhteessa eroaakin luonnon tilasta.

Arkkitehtuuri on ihmisen ja ympäristön suhteessa realisoituva ilmiö. Tämän suhteen molemmat osapuolet toimivat tässä realisoitumisessa sekä aktiivisina, että passiivisina tekijöinä. Lisäksi on todettava, että samoin kuin ihminen on monimerkityksellisesti luova ja vastaanottava, on ympäristökin tässä suhteessa monimerkityksellisesti vaikuttava ja vaikutuksille altis.

Arkkitehtuuri on myös ihmisten keskinäisissä suhteissa realisoituva ilmiö, sillä arkkitehtuuri jäsentää reaalityä, jossa ihmisten verkostot toimivat ja kiteytyvät elimelliseksi tila-aika-rakenteiksi; kodeiksi, kyliksi ja kaupungeiksi. Ympäristö yhdentää ihmisten ja ryhmäin tilat toimiviksi kokonaisuuksiksi. Arkkitehtuurin tehtävänä on edistää ja ilmentää sosiaalista vuorovaikutusta.

Ihmisen suhde tilaan on jokaiselle yksilölle ja rakentavalle yhteisölle asteittain avartuva dynaaminen kehitystapahtuma. Tämä kehitys ei ole jatkuvaa suoraviivaista etenemistä, vaan syklistä, sekä rakentavien että tuhoavien voimien välistä ikuista kamppailua. Arkkitehtuuri puoltaa tässä kamppailussa pyrkimystä kaaoksesta kohti kosmosta, ympäristön pirstoutuneisuudesta kohti elimellisiä ympäristömuotoja ja ympäristösuhteita.

Vain osa rakentamisesta on arkkitehtuuria

Arkkitehtuuri on perusluonteeltaan terveen

ja tasapainoisen, vapautuneen ja omatoimisen ympäristöyhteyden välittäjä. Näin täytyy käsittääkseni ajatella, vaikka toisaalta tiedämmekin, ettei rakennettu ympäristö käytännössä suinkaan aina tasapainota ympäristösuhteitamme, vaan voi sitä monissa ennalta-arvaamattomissa suhteissa myös horjuttaa. Kokemuksesta tiedämmekin, että vain pieni osa siitä mitä rakennamme on arkkitehtuuria sanan vaativassa merkityksessä.

Lähestyessämme arkkitehtuuria tällä tavoin ihmisen ja ympäristön suhteen ongelmana, sensijaan että lähestyisimme sitä yksipuolisesti esineellisen ympäristön rakenteiden ja laadun ongelmana, meidän on mahdollista, ehkä pakkokin puhua myös aiheesta 'lapsi ja arkkitehtuuri'. Sillä halutessamme tietää, tai edes jonkin verran syvällisemmin ymmärtää, ihmisen ympäristösuhteen kasvua ja kehitystä ja samalla myös hänen omaa kasvuaan ja kehitystään tässä suhteessa, ts. sitä subjektiivis-objektiivista tapahtumaa, jossa tämän suhteen osapuolet tiettyssä mielessä synnyttävät ja luovat toisensa, meidän on pakko aloittaa aivan alusta, siis lapsen kehityksestä ja kasvusta. Tunnettu kehityspsykologi Jean Piaget sanookin: 'Lapsi selittää aikuisen yhtä hyvin, joskus paremminkin kuin aikuinen selittää lapsen.'

Nykyään tiedämme, että lapsen ympäristösuhde alkaa kehittyä geneettisestä lähtökohdastaan omaksi historiakseen jo alku-tilaansa, äidin kohdussa. Lapsi kokee ja kohtaa maailman aluksi äidissään ja äitinsä välityksellä. Synnytys tuo hänet ulkomaailman yhteyteen, mutta vielä pitkään on äidin, isän ja perhettä yhdistävän koti-tilan kosketus tuntuissa lapsen ruumiillisessa ja henkisessä kehityksessä.

Eräät tutkijat ovat sitä mieltä, että sikiökehitys jatkuu vielä pitkään syntymän jälkeen, ja että se päättyy itse asiassa vasta vaiheessa, jossa on saavutettu 'aikuisen tason suhteellisen tasapainoinen tila'. Tällöin on ajateltu ilmeisesti lähinnä yksilökehitystä vallitsevan ympäristö-tilan ehdoilla, syventymättä lähemmin kysymykseen; miten aikuisen, yhtä hyvin kuin lapsenkin tilan tasapainoa voitaisiin edistää sopivilla ympäristön uudelleen järjestelyillä.

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista ja hokuttelevaa ajatella, ettei inhimillinen kasvu pääty yksilön 'täysikasvuuteen', vaan jatkuu yhteisöllisen kasvun ja vuorovaikutuksen tapahtumana ja ylittää tavallaan konkreettisestikin omat rajansa rakentamisena, joka jäsentää ympäristöä inhimillisen yhdessäolon ja yhteisöllisten rakenteiden ulottuvuuksissa. Talot ja rakennettu ympäristö yleensä olisivat tällaisen ajattelun valossa ihmisen ruumiillisuuden ja henkisyden omaehtoisesti laajentunutta yksilöllis-yhteisöllistä tilaa, ihmisen ja rakentavan yhteisön minuuden ja mielentilan elimellistä laajentumaa.

Tällainen ajattelu ei ole varsinaisesti uutta, sillä jo varhaisissa kulttuureissa on talon ja kylän kaavaa havainnollistettu täysikasvuisten ruumiin muodoilla ja nimetty niiden osarakenteita ja tiloja vastaavien ruumiinjäsenten nimillä. Myöhemmin esiintyvät sitten eräiden ruumiinjäsenten ulottuvuudet, kuten syli, kyynärä, jalka, vaaka ja tuuma rakentajien käyttämissä mittajärjestelmissä. Turhaan ei ole sanottu, että arkkitehtuuri on ihmisen mittojen ja elimellisten toimintojen varaan rakentuvaa reaali-tilan jäsentelyä. Ihminen on arkkitehtuurin mitta.

Arkkitehtuuri ilmentää vakavoitunutta leikkiä

Samalla tavalla kuin lapsi leikkiessään toistaa tiedostamattaan kaikkea kokemaansa ja harjoittelee vaistomaisesti aina niitä kykyjä, joihin hänen elimistönsä ja olemuksensa on vaihe vaiheelta kypsymässä ja joiden harjoittelemiseen ympäristö toisaalta suo hänelle mahdollisuudet, näyttää aikuinen omalla ajallaan muuttavan nuo leikit todelliseksi, luovaksi ja ympäristön rakenteisiin ja ilmeseen vaikuttavaksi rakentavaksi toiminnaksi. Arkkitehtuuri ilmentää omalla tavallaan vakavoitunutta leikkiä. Toisaalta on myös to-

dettava, että liian pitkälle mennyt tosikko-omaisuus vuorostaan etäännyttää rakentamisen arkkitehtuurista, kuten rakentamisen hullujen viisaiden vuosien aikana olemme saaneet kokea.

Tällaisen ihmisen yhteisöllistä ympäristötilaa muokkaavan ja kultivoivan toiminnan ilmeisenä tarkoituksena on ylläpitää juuri sitä 'aikuisen tason suhteellisen tasapainoista tilaa', johon biologit ja kehityspsykologit päätyvät kuvattuaan yksilökehityksen lapsesta täysikasvuiseksi aikuiseksi. Yhteisönsä rakentajana ja suunnittelijana hän on kuitenkin normaalisti tässä vaiheessa vielä 'sikiö-asteella'. Kypsyäkseen suunnittelevaksi rakentajaksi ihminen joutuu käymään läpi tavallaan vielä kerran kaikki ne kehitysvaiheet, jotka hän on lapsuudessaan läpikäynyt, leikkinyt ja alitajuisesti elänyt. Tällä kertaa kuitenkin tietoisesti osallistuvana yhteisönsä jäsenenä. Suhteessaan ympäristöönsä hänestä tulee entistä aktiivisemmin ja erikoistuneemmin toimiva osapuoli.

Lapsi elää ympäristösuhdettaan koko ruumiillaan, ei ainoastaan aisteillaan ja aivoillaan, tai havainnoillaan, tunteillaan ja älyllään. Tällainen kokonaisvaltaisesti koordinoituva toiminta on aktiivisesti jäsentävää ja sen tarkoituksena on vaikuttaa ympäristöön, johon myös ruumiillisuus tiettyssä mielessä kuuluu. Edellä mainitun Piaget:n kehitysoopin lähtökohtana on sensomotoristen rakenteiden tai skeemojen keskeinen merkitys lapsen ympäristösuhteen ja persoonallisuuden kehityksen alkuvaiheessa. Näiden rakenteiden ja kaavojen järjestelmä huipentuu Piaget:lla eräänlaiseksi 'toiminnan logiikaksi' (ruumiin viisaudeksi), jota havainnot, kuvittelu ja sosiaalinen kanssakäyminen rikastuttavat. Hänen näkemyksensä on arkkitehtooninen, sillä arkkitehtuurin olemukseen kuuluu tällainen kokonaisvaltainen ajattelu, jossa ympäristö on ajatuksellisesti sulautettu inhimillisen olemasaolon elimelliseksi osaksi.

Piaget selittää tätä sulautumista (= assimilaatiota) lapsella siten, että lapsi kasvaa ja kehittyä liittämällä jokaisen uuden kohteen ja kokemuksen jo olemassaolevaan rakenteeseen. Sensomotorisen toiminnan kautta lapsi sulauttaa ympäristön rakenteita itseensä ja tulee kykeneväksi operoimaan niillä. Subjektin jäsentävä toiminta on tässä hänen mielestään yhtä merkittävä kuin objektiin sisältyvät yhteydet ja suhteet.

Lapsi tutustuu tilaan leikkimällä

Lapsen sensomotoristen rakenteiden ja kaavojen kehitys reaalisoituu hänen ympäristösuhteissaan, juuri siinä monimerkityksellisessä ja asteittain eriytyvässä vuorovaikutuksessa, johon myös arkkitehtuuri omalla jäsentävällä tavallaan ympäristöstä käsin osallistuu. Nuo toimintakaavat alkavat kehittyä elimistön kokonaisvaltaisista rytmillisistä liikkeistä jo sikiöasteella ja eriytyä siteemmin vaistonvaraisista reflekseistä monitasoisesti säädeltyihin, palautuviin ja lopulta suhteellisen pysyviin sensomotorisiin kaavoihin ja rakenteisiin.

Lapsi oppii kävelemään, syömään, pukemaan itsensä, leikkimään ja hahmottamaan toistuvien toimien kautta ympäristötilaa ja sen rakenteita. Lapsille tavalliset piiloleikit ovat tyypillisiä 'tilaan-tutustumis-leikkejä'. Näissä toiminnoissa kiteytyvät sensomotoriset kaavat ovat riippuvaisia koetun ympäristön rakenteista ja tilasuhteista. Mitä selkeämpiä ja mielenkiintoisempia so. arkkitehtoonisempia ympäristön rakenteet, tilasuhteet ja aistittavat laadut ovat, sen helpommin lapsi pystyy ne sulauttamaan itseensä.

Piaget katsoo, että ympäristöön ja esineisiin kohdistuvalla toiminnalla ja niiden parissa saadulla harjoituksella ja opilla on lapsen elimellisen kasvun ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ohella perustava merkitys lapsen henkisessä kehityksessä. Sensomotoriset kaavat muodostavat lapsen vielä tiedostumattoman ympäristösuhteen syvärakenteen, jonka varaan hän rakentaa seuraavan vaiheen esittävät, kuvittelevat ja loogisesti säädellyt ajatustoimintansa.

Keskeistä roolia lapsen kehityksessä näyttelee ympäristöstä saatu palaute, sillä lapsen ruumiillinen ja henkinen kasvu realisoituu siinä syklisessä palautekierrossa ja hahmokehässä, jonka välityksellä hän on jo syntyään yhtä ympäristönsä kanssa. Lapsen kasvu ja kehitys on tämän yhteyden rikastumista ja eriytymistä yhä moninaisempiin muotoihin ja ulottuvuuksiin. Näin lapsi oppii vähitellen säätelemään itse ympäristösuhdettaan ja kypsyä rakentamaan yhteistoimintaan yhteisöllisellä tasolla.

Lapsi, kuten tietenkin myös aikuinen — mikäli hän pääsee niihin perehtymään — oppii työnsä tuloksista. Me nimitämme lapsen työtä leikiksi, askarteluksi, tai uteliaaksi tör-

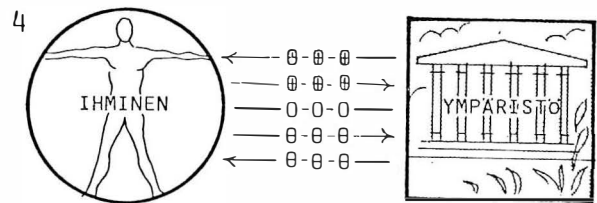
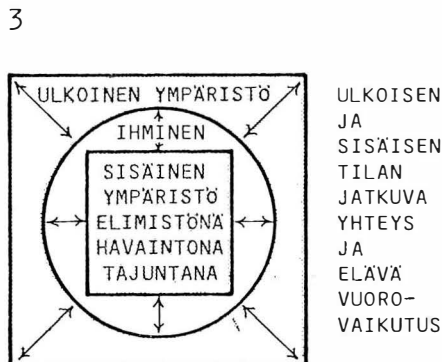
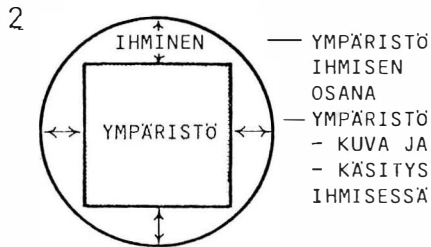
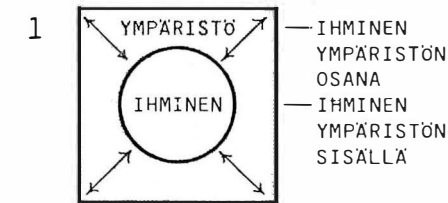
mäilyksi ja seikkailuksi luvallisen ja kielletyn tilan rajamailla. Tällä tavoin hän kuitenkin rakentaa ympäristösuhdettaan, ja 'sisäänajaa' vaihe vaiheelta kehittyvää elimistöään, havainto- ja kuvittelukykyään ja oppii ajattelemaan. Jos nyt kuitenkin jokin oleellinen vaihe jää hänessä ympäristöstä johtuvista syistä toteutumatta, lapsen kokonaisvaltainen kehitys viivästyy ja mahdolliset kehityshäiriöt vaikeuttavat seuraavien vaiheiden oppimista. Mm. on voitu todeta, että lapsen puheviat, luku- ja kirjoitusvaikeudet ovat yhteydessä lapsen sensomotorististen skeemojen ja havaintokyvyn tila-aika-rakenteiden kehityshäiriöihin, jotka puolestaan ovat yhteydessä lapsen kannalta kaoottisiksi kehittyneisiin ympäristösuhteisiin.

Kansanrakentajilla oli rakentaminen verissä

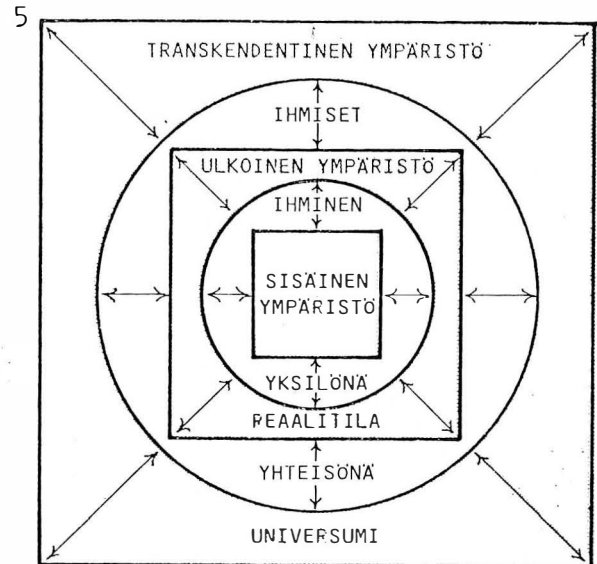
Piaget:n mukaan lapsen varsinainen sensomotorinen kehityskausi päättyy n. 2-vuotiaana, jolloin hän oppii normaalisti puhumaan ja esittämään asioita symbolisten kuvien ja merkkien välityksellä. Käytännössä tämä kausi jatkuu kuitenkin pitkään aikuisikään ja itseasiassa kaikki kätevyyttä ja ammattitaitoa vaativat toiminnot perustuvat tiettyille todellisille tai kuvitelluille sensomotoriselle skeemoille.

Piaget mainitsee, että tällaisen skeeman ajatteleminen synnyttää hermostossa saman sähköisen reaktion kuin sen fyysinen suorittaminen. Tämä selittää myös sen, että lapsi muistaa ja omaksuu paremmin skeeman, jonka hän on itse käytännössä suorittanut ja harjoitellut, kuin sen mitä hän on esim. vain nähnyt, tai josta hän on vain kuullut tai lukenut. Elimellinen yhteytemme ympäristömme rakenteellisiin muotoihin, järjestykseen ja havainnolliseen jäsenyisyyteen muodostaa Piaget:n tutkimusten mukaan lähtökohdan ja perustan lapsen henkiselle kasvulle ja kehitykselle.

Vastaavasti näyttää sensomotorinen kausi päättyvän ympäristöjemme rakentamisessa ns. kansanrakentaja-kauteen. Kansanrakentajat näyttävät nimittäin toimivan sensomotorisiksi rakenteiksi ja kaavoiksi kehittyneiden taitojen pohjalta, rakentaminen oli heillä verissä. He osasivat tehdä todellisia taloja, alkuvoimaista ja luontoon sopeutuvaa arkkitehtuuria, mutta eivät yleensä piirtää ja symbolisoida sitä kuvin ja määritelmien, mikä puo-

KUMPIKIN PUOLI TOIMII SAMANAIKAISESTI SEKÄ AKTIIVISESTI (000) ETTÄ PASSIIVISESTI (000) TAI ON VIELÄ OSIITTAISESSA LEPOTILASSA (000)

Arkkitehtuuri on ihmisen ja ympäristön, ja ihmisten keskinäisissä suhteissa realisoituvaa ilmiötä. Rakennettu ympäristö on ihmisen ruumiillisuuden ja henkisyden omaehtoisesti laajentunutta yksilöllis-yhteisöllistä tilaa, jonka välityksellä ihmissuhteiden verkostot toimivat. Ihminen on arkkitehtuurin mitta. Lapsi sulauttaa ympäristössä toteutuvien toimintojensa ja leikkiensä kautta ympäristön ominaisuuksia ja rakenteita itseensä ja tulee kykeneväksi operoimaan niillä. Mitä selkeämpiä ja mielenkiintoisempia ympäristön rakenteet, tilasuhteet ja aistittavat laadut ovat sen helpommin lapsi pystyy sulauttamaan ne itseensä. Ympäristön arkkitehtuuriomaisuudella on ensiarvoisen tärkeä kasvattava merkitys kehittyvän lapsen kypsymisessä ja kasvussa yhteisöään rakentavaksi aikuiseksi.

lestaan oman aikamme pitkälle mekanisoituneessa ja teollistuneessa rakentamisessa on välttämätöntä, Nykysuunnittelu ei operoi enää mitenkään välittömästi siinä aistillisruumiillisessa sensomotorisessa ympäristötilassa, jossa elämä kiteytyy ja ruumiillistuu ajallispakallisiin muotoihinsa, vaan suunnittelun tason geometris-käsitteellisessä tilassa, jossa kuvitellut talot ja kaavat saavat siinä määrin lopullisen muotonsa ja fyysisen rakenteensa, että niiden toteuttaminen on enää lähinnä mekaanista ja koneellista ammattityötä.

Kun Piaget kuvaa lapsen kehitystä fyysis-aistillisten rakenteiden pohjalta symbolisesti esittävään ja käsitteellisesti operoivaan rationaaliseen ajatteluun etenevänä kypsymisprosessina, voi rakentamisen ja arkkitehtuurinkin kehitystä kuvata käsittääkseni analogisena

kehitystapahtumana. Arkkitehtuurin kannalta on kuitenkin kiinnitettävä aivan erikoista huomiota myös siihen, usein unohdettuun tosiasiaan, että arkkitehtuurin varsinaisena tehtävänä on kuitenkin palauttaa nuo käsitteelliskuvalliset oivallukset ja opit takaisin ruumiillisuuden ja fyysisen olemassaolon tasolle.

Erikoisen oleellisenä pidän tätä arkkitehtuurin 'takaisinpaluuta' luonnolliseen ja luovaan lähtökohtaansa ympäristösuhteemme ja siinä realisoituvan arkkitehtuurin alati toistuvaan ja uudistuvaan syntyyn lapsessa. Ympäristöllä näyttää olevan juuri tässä vaiheessa lapsen yksilöllisen ja yhteisöllisen juurtumisen ja kypsymisen kannalta ensiarvoinen kasvatuksellinen vaikutus. Näkökohta, joka tavallisesti unohtuu esimerkiksi koulurakennuksia suunniteltaessa, kun kuvitellaan, että kou-

lu on vain sitä, mitä siellä käsitteiden ja kuvien avulla opetetaan.

Voiko ihminen asua taideteoksessa?

Omiin aatoksiinsa eriytnyt aikuinen voi kuvitella, ettei esineellisellä ja 'kuolleella' ympäristöllä voikaan olla tällaisia kasvatuksellisia vaikutuksia ja merkityksiä, ja että tärkeintä on henkinen elämä ja sen ihmissuhteita jalostava vaikutus. Näin ajattelevat aikuiset kokevat usein taiteenkin elämän arjen ja lapsen alitajuisen maailman ulko- tai yläpuolella toteutuvana illusoorisena tilana. Niinpä kuuleekin sanottavan: 'Eihän ihminen voi asua jatkuvasti taideteoksessa. Taidehan on aina esittävää, nähtäväksi, kuultavaksi, tai luettavaksi tehtyä, ei asuttavaksi ja ellettäväksi aiottua.' Toisaalta saatetaan taidetta ja arkkitehtuuria sen mukana väheksyä juuri siksi, että se on vain ulkonäköä, aistielämän harhoja ja pelkkiä koristeita, joilla ei ole todellisen ja konkreettisen elämän kanssa mitään tekemistä.

Tällaiset ristiriidat ja toisiinsa vaikeasti sovitettavat ajatukset osoittavat varsin selkeästi, miten keskenkasvuisia me aikuisetkin ympäristösuhteissamme ja niiden elimellisessä jäsentämisessä, havainnollisessa ilmentämisessä ja johdonmukaisessa muotoilussa vielä olemme. Näin siitä huolimatta, että meitä ympäröivä luonto tarjoaa omissa rakenteissaan ja erikoisesti ihmisruumiin elimellisen yhtenäisessä ja herkästi reagoivassa jäsentyneisyydessä ja kasvussa lapsesta aikuisuuteen ylivertaisen esikuvan ja mallin orgaanisen arkkitehtuurikäsitteen pohjaksi.

Kirjassaan 'Tilan runous', ranskalainen tiedemies ja filosofi Gaston Bachelar lähtee siitä, että ihminen on 'puoliavoin olio' ja että runoilija 'puhuu olemassaolon kynnykseltä' tarkoittaen juuri kynnystä jonka sisäpuolella on sisäinen subjektiivinen maailmamme ja ulkopuolella meitä ympäröivän kosmoksen äärettömyys.

Hän on kirjoittanut myös kirjan 'Tilan kokemus nykyajan fysiikassa'. Tiedemies, joka näkee jo atomin rakenteessa kosmisen mallin, voi 'nähdä' sen helposti myös ihmisen suunnittelemassa ympäristö-tilassa, talossa. 'Talo on meidän ensimmäinen maailmankaikkeutemme. Se on kaikissa merkityksissä varsinainen kosmos'. Talo on Bachelarillekin ihmisen minuuden ilmentymää. Se mikä on taloa, on minuutta. Se mikä ei vielä sitä ole,

on hänelle ei-minuutta. Hän sanoo, 'Talo on väline, jonka avulla voimme kohdata kosmoksen (asettua yhteyteen sen kanssa).

Tässä kohtaamisessa ihminen ikäänkuin kurottautuu irti materiasta ja kuolleesta esineellisyydestä ja alkaa kehittää kuvittelussa tilassa muotoja ja järjestyksiä, joita kukaan ei vielä ole kokenut. Tämä uutta luova pyrkimys on tunnusomaista myös lapselle. Mutta ollakseen reaalista tällaiseen kuvitteluun ja ajatusleikkiin liittyy sitten myös tarve kehittää keinoja ja menetelmiä näiden kuvitelmien kuvaamiseksi ja toteuttamiseksi luonnossa. Siis palauttamiseksi takaisin lähtökohtaansa aineellisuuteen ja toimivaan ruumiillisuuteen; kosmoksesta taloon.

Kaikki inhimillinen toiminta tapahtuu ja jäsentyy reaali-tilassa. Samalle se edellyttää tältä tilalta kulloisenkin elämäntilanteen ja paikallisten olosuhteiden olemuksen mukaista jäsentyneisyyttä ja yhdentävää elimellisyyttä. Gaston Bachelar sanookin rakennetusta tilasta, 'Talo on yksi ihmiskunnan ajatusten, muistikuvien ja unelmien suurimmista yhdentävistä voimista.'

Me emme voi tarkkaan ja jännöksettömästi selittää, miten talo, tai laajempi ympäristörakenne, tällaisena yhdentäjänä toimii. Mikään sanallinen tai kuvallinen kertomus ei voi kuvata yhdellä kertaa kaikkia niitä ulottuvuuksia, joissa ihmisen ja ympäristön välinen suhde realisoituu. Voittopuolisesti tämä vuorovaikutus näyttää olevan alitajuisia ja ilmeisesti lopullisesti selittämättöä.

Miettiessään tätä kynnysongelmaa, alitajuisen ja tajuisen vaikeasti määriteltävää aste-eroa, Bachelar on tullut siihen tulokseen, että tätä aste-eroa ja sen ylittävää ykseyden kokemusta voidaan selittää paremmin vertauskuvallisilla ilmauksilla kuin tieteellisillä termeillä: 'Tietämistä tulee täydentää yhtäläinen kyky unohtaa tietäminen. Ei-tietäminen ei ole tietämättömyyden muoto, vaan tietämisen korkeampi aste, tietämisen transcenssi.'

Kuitenkin minulla on sellainen tunne, että jos me haluaisimme tällä hetkellä etsiä jostakin uudesta suunnasta tietoa ajankohtaisiin arkkitehtuurin ongelmiin, niin tämä suunta saattaisi löytyä juuri lapsen ja arkkitehtuurin suhteen tutkimisesta hänen ympäristökehityksensä kasvun ja kiteytymisen keskeisissä kehitysvaiheissa.

Antti-Veikko Perheentupa:

NÄKYMIÄ JA HAASTEITA 80-LUVULLE

Kriittinen korkeakoulu teki aloitteen juhlaseminaarin pitämiseksi professori Reijo Wileniuksen 50-vuotispäivän juhlistamiseksi.

Tällä eleellä tahdottiin kunnioittaa Kriittisen korkeakoulun perustajajäsentä ja syntysanojen lausujaa.

Osanottajia oli runsaasti ja tunnelma oli lämmin. Wileniuksen toivomuksen mukaisesti puheita ei pidetty hänelle, vaan puheenvuoroissa kosketeltiin illan teemaa, alkaneen vuosikymmenen näkymiä ja haasteita.

Mitä pitemmälle ilta ehti, sitä herkemmin irtosivat sanaiset salvat ja yhä useampi halusi esittää mielipiteensä asiasta.

Julkaisemme ohessa vain pääsihteeri Antti-Veikko Perheentuvan avauspuheenvuoron.

Illan aiheen valinta ratkesi lähes itsestään. Syynä ei ollut vain ajankohtaisuus. Tärkeämpi peruste juuri tässä yhteydessä oli se keskeinen asema, joka tulevaisuuden näköalojen avaamiselle on Reijo Wileniuksen monipuolisuudessa toiminnassa.

Tulevaisuuden aktiivisia ja määrätietoisia rakentajia ei keskuudessamme ole monia. Me useammat toimimme vain tätä päivää varten. Tyydymme uskomaan, että tulevaisuus rakentaa itse itsensä.

Tosin huoli maapallon monessa mielessä synkenevästä tilasta ei voi jossakin määrin olla tarttumatta jokaiseen ajattelevaan ihmiseen. Tämä huoli saa kuitenkin vain harvoja rohkeasti liikkeelle.

Kysymys rohkeuden vähäisyydestä vie meidät keskelle tämän vuosikymmenen problematiikkaa. Viime vuosikymmenellä olemme heränneet kiinnittämään yhä kasvavaa huomiota ympäristömme tilaan ja sen kautta uhkaaviin katastrofeihin. Tulevaisuuden kannalta varmaan vieläkin tärkeämpi asia on sen sijaan edelleen yleisen tietoisuuden ulkopuolella: ihmisen tila.

Kaikki se vahinko, mitä ihminen tekee ympäristölleen, on heijastumaa hänen sisäisestä epäjärjestyksestään. Todella vaarallisessa tilassa olemme silloin, jos keinot sisäisen järjestyksen palauttamiseksi ovat samalla luisuneet ihmisen ulottuvilta.

Inhimillisille ja yhteiskunnallisille vääristymille on olemassa parantavia vastavoimia. Kysymys on siitä, kykenemmekö antamaan niiden vaikutukselle tilaa. Näitä voimia edustavat taide ja koko sellainen kulttuuri, joka ammentaa riittävän syvistä lähteistä. Mieleeni on noussut esitelmä, jonka tästä teemasta kuulin viime syksynä Skotlannissa. Hyvin kiintoisien näkemysten esittäjä oli puolalainen, viime vuosikymmeninä anglosaksisessa maailmassa toiminut filosofi ja monipuolinen kulttuurihenkilö Henryk Skolimowski. Haluan mainita tämän henkilön tänään muustakin syystä kuin vain viitatakseni esitelmän keskeiseen ajatukseen.

Asia liittyy illan kunniavieraaseen. Kysyin Skolimowskilta esitelmän jälkeen, tuntee ko hän Rudolf Steinerin ajatuksia. Hän vastasi juuri Steineria lukemalla päätyneensä esitelmän ajatuksiin. Keskustelumme jatkossa kysyin, sattuuko hän mahdollisesti tuntemaan erästä toista Steineria harrastavaa filosofiaa, Reijo Wileniusta. Ei, hän ei tuntenut. Niinpä kerroin hänelle, että Wilenius on sekä filosofian professori eräässä suomalaisessa yliopistossa että Suomen antroposofisen seuran puheenjohtaja. Tämä yhdistelmä oli keskustelukumppanini mielestä hyvin hämmästyttävä. Miten sellainen voi olla mahdollista, kysyi hän toistamiseen. Siihen minun oli vaikea vastata. Jos nyt yrittäisin sen tehdä, voisin

vain todeta, että tällaisen henkilön täytyy olla poikkeuksellisen monipuolinen persoonallisuus mutta ennen muuta hyvin rohkea henkilö.

Puhuessaan kulttuurista parantavana voimana Skolimowski korosti sitä, että tähän voi yltää vain sellainen kulttuuri, johon sisältyy henkinen panos. Liian yksipuolisesti materialistinen näkemys ei ota kulttuuria kyllin vakavasti. Joutuessaan viime vuosisadalla alkaneen materialistisen suuntauksen valtaan on länsimainen kulttuuri menettänyt tärkeän osan ihmiseen ja yhteiskuntaan vaikuttavasta voimastaan. Muutos parempaan voi tapahtua vain, jos henkisen todellisuuden olemassaolo kyetään jälleen tajuamaan.

Suomalaisen kulttuurin juuret ovat voimakkaasti henkisyudessa. Kalevala on tästä mitä selkeintä kuvausta. Satakuntalaisena minulle tulevat mieleen satakuntalaisten laulun sanat: Täällä muinoin töin ja toimin raatoi rauhan mies. Luonnon voitti loitsuvoimin, synnyt syvät ties.

Minusta näyttää siltä, että olemme vähitellen heräämässä siitä henkisestä lamaannuksesta, johon materialismin valta-asema on meidät vienyt. Tällöin suuri kysymyksemme on, miten suhtautua henkisyyteen tämän päivän todellisuudessa. Mihinkään vanhaan tuskin on palattavissa. Entinen henkisyys ei varmaan ole hävinnyt vahingossa, sattumalta. Sen aika on mennyt. Tilalle tarvitaan jotakin uutta.

Raimo Antikaisen kanssa kävimme joitakin viikkoja sitten Enontekiöllä tapaamassa Lapin tietäjäperinnettä jatkavaa vanhaa miestä, Oskari Kyröä. Hänestä sai todella sen vaikutelman, että kyseessä on tietäjä. Perinne ei hänestä vain enää näytä jatkuvan. Alakuloisesti mies totesi, että tietonsa hän voi jättää vain suvun jäsenille eikä kukaan näistä ole valmis ottamaan sitä vastaan.

Vaikka vanhan miehen huoli tuntuikin koskettavalta, jäi päällimmäiseksi kuitenkin tunne siitä, että tietäjäperinteen jatkamisesta kieltäytyvät sukulaiset saattavat olla oikeassa. Lapin tietäjäin voima loitsuihin ja maagisine rituaaleineen näyttää kuuluvan menneisyyteen.

Sammuvan vanhan tietämisen tilalle on ilmeisesti tulossa toisenlaista uutta. Keskuudessaamme on ihmisiä, jotka omaavat muita kehittyneemmän kyvyn nähdä ja tajuta luonnon ja ihmisen syviä salaisuuksia. Esimerkkinä viittaa hiljattain ilmestyneeseen Tapio Kai-

taharjun Maaäidin kirjaan. Siinä kerrotaan lähes kaikille meille vieraita ja vaikeasti avautuvia asioita, joilla kuitenkin on viimeinen liittymänsä vanhaan tietämiseen.

Tällaisten kysymysten jättäminen maailmankuvasta ja tietoisuuden piiristä on tähän asti käynyt varsin helposti. Tilanne näyttää nyt muuttuvan. Henkisen todellisuuden olemassaoloa ilmaisevat seikat ovat tulossa yhä moninaisimmin muodoin esille. Ehkä materialismin valtakaudella on ollut tässä tehtävänsä. Ehkä se on irroittanut meitä jostakin aikansa eläneestä ja tehnyt tilaa uudelle. Joka tapauksessa tuntuu siltä, että henkisen todellisuuden kieltäminen on yhä vaikeampaa ihmiselle, joka pitää kiinni älyllisen rehellisyyden vaatimuksesta. Jokin uusi suhde siihen on rakennettava.

Voiko uusi ihmiskuva ja väljempi käsitys todellisuudesta vapauttaa vahvasti materialismiin sitoutuneen yhteiskunnallisen kehityksen? Mielestäni voi täydellä syyllä miettiä, onko suomalaisilla jokin erityinen mahdollisuus järjestää asioita uudella tavalla. On kyllä totta, että tämän hetken suomalaiset yhteiskunnalliset ja kulttuurin johtohenkilöt edelleen tiukasti pitäytyvät materialismiin perustuvassa ajattelutavassaan. Kehityksen suunnan muuttamisen tarpeellisuutta he eivät enää voi kokonaan kieltää. Muutoksen odotetaan kuitenkin lähtevän liikkeelle jostakin muualta, ehkä kansainvälisistä järjestöistä, ehkä suuremmista valtioista.

Yksinkertaisen ajattelun avulla voi jokainen ymmärtää, ettei muutokselle ensinnä synnytilaa suurissa ja voimansa tunnossa elävissä valtioissa. Parhaan mahdollisuuden muutokselle saattavat sittenkin tarjota pienet maat, joissa yksityisten ihmisten ja pienten ihmisryhmien panos edelleen voi nousta merkittäväksi. Tämä mahdollisuus voi kohota sitäkin todellisemmaksi, jos henkisen tietämisen voimat ovat kansakunnan piirissä eläviä.

Päättynyt vuosikymmen merkitsi heräävää tietoisuutta elinympäristömme tilasta. Ehkä alkanut vuosikymmen saa meidät heräämään ihmisen tilan ymmärtämiseen. Ihmisen todellisten ongelmien kohtaaminen saattaa kuitenkin olla varsin pelottava asia. Mistä saamme siihen tarvittavan rohkeuden?

Ehkä se on löydettävissä juuri ihmisen henkisen olemuksen tiedostamisesta. Uskon, että voimakkaasti esille noussut ihmiskuvan pohdinta on tärkeää juuri tässä mielessä.

Martti Julkunen:

PROPAGANDASTA TUTKITTUUN TIETOON? VÄLIRAUHA KESKUSTELUN KOHTENA

● Välikauhan kausi oli merkittävä vaihe, jonka mielenkiintoisuus ja ongelmallisuus näkyi mielipidehajaannuksena, jota vastaan tiedotuksen tuli toimia.

● Suomen sisä- ja ulkopoliittikan uudessa kokonaiskentässä välikauhan kehitys nosti jopa intohimon aallon.

● Martti Julkunen on käsitellyt välikauhan aikaa ja siitä esitettyjä tutkimuksia ja tulkintoja Turun Kriittisessä Korkeakoulussa pidetyssä tilaisuudessa.

Ensimmäinen propagandakuva — välikauhan ajan puolueettomuus

Talvisodan päättymisen jälkeen kasvoi tiedotuksen, sekä informoinnin että sensuurin tarve Suomessa. Moskovan rauhan luoma Suomen ja Neuvostoliiton välinen suhde, kansainvälisen tilanteen umpioituminen Suomen kannalta, kun Saksa oli vallannut Tanskan ja Norjan huhtikuussa 1940, sekä sisäisen mielipidekehitys johtivat tiedotustoiminnan selvään politisoitumiseen. Nimenomaan ulkoisen aseman epävarmuus ilmeni pyrkimyksenä varovaiseen asioiden kommentointiin.

Keväästä 1940 alkaen Suomen propagandalinja tuki maan puolueettomuuspolitiikkaa. Sensuuriohjeissa vaadittiin erityisesti Ruotsin, Saksan ja Neuvostoliiton asiallista ja maltillista kohtelua. Nehän olivat ainoat valtiot, joilla käytännössä oli Itämeren alueella vaikutusvaltaa Suomea koskeissa asioissa ja joiden kanssa Suomen oli mahdollisuus käydä kauppaa. Suhteissa muihin maihin ei ollut mainittavia tiedotuksellisia ongelmia.

Keskeiseksi kysymykseksi tiedotustoiminnassa tuli Neuvostoliiton suunnan hoito. Moskovan rauha ei poistanut epäilyjä jatkuvasta vaarasta. Neuvostoliiton tiukka politiikka Suomea kohtaan sai monet suomalaiset ajattelemaan, että Neuvostoliitto meni pitemmälle kuin rauhansopimuksen kirjain ja henki edellyttivät.

Baltian liittäminen Neuvostoliittoon kasvatti Suomessa uhan tuntua. Vasemmistoradikaalien kesällä 1940 perustaman Suomen

ja Neuvostoliiton Ystävyyden Seuran toiminta näytti monista liittyvän Baltian tapahtumiin varsinkin, kun seuralla oli Neuvostoliiton tuki takanaan.

Vallitsevassa tilanteessa tiedotustoiminta sai tehtäväkseen korostaa rauhansopimuksen johdonmukaista noudattamista. Epäluuloja Neuvostoliittoa kohtaan ei tullut lietsoa, jotta normaalisuhteet maiden välille saataisiin aikaan. Tämä merkitsi sitä, että kaikkia diplomaattisen tason ristiriitoja ei päästetty julkisuuteen ja uutisten kommentointia rajoitettiin. Toiminta onnistui ilmeisesti varsin hyvin siinä, että Suomen puolueettomuuspyrkimys ja rauhanehtojen noudattaminen tulivat hyvin esiin. Missä määrin rajoitustoimenpiteet karsivat epäluuloisia, jopa vihamielisiä ilmaisuja ja asenteita Neuvostoliiton toimista ja tavoitteista, ei ole yhtä selvästi mitattavissa.

Suhtautuminen Ruotsiin oli talvisodan jälkeen ristiriitaista. Ruotsin kielteisyys länsiliittoutuneiden läpikulkuun talvisodan aikana oli katkeroittanut mieltä. Toisaalta Suomen ja Ruotsin neuvottelut yhteistyöstä vaikuttivat päinvastaiseen suuntaan. Tiedotustoiminta pyrki korostamaan Ruotsin antamaa apua. Suomen ja Ruotsin samankaltainen suljettu kansainvälinen asema rinnasti maita toisiinsa. Ruotsin suhteet säilyttivät koko välikauhan ajan keskeisen aseman tiedotuksessa.

Suomen tiedotustoiminta pyrki kevästä 1940 alkaen vaimentamaan Saksaan talvisodan suhteiden takia kohdistunutta katkeruutta. Kaupan kehitykseen sekä muiden kanssakäymisen muotojen avautumiseen ve-

doten tavoiteltiin "normaalisuhteiden" kuvaa. Toisaalta sensuuri karsi mm. Tanskan ja Norjan valtauksen aiheuttamia Saksan vastaisia ilmauksia. Tavallaan suomalaisten Neuvostoliitosta pelkäämälle uhalle tuli näin vähin erin jonkinlainen vastapaino. Konkreettisimmin tämä näkyi syksyllä 1940, jolloin saksalaiset lomakuljetukset Pohjois-Norjasta Suomen kautta Saksaan ja rinnastettiin puna-armeijan joukko-osastojen kuljetuksiin Suomen rautateillä itärajalta Hankoon.

Suomen poliittinen ja sotilaallinen johto yritti, erityisesti pohjoismaisen suuntauksen kärsittyä haaksirikon, varovasti luodata Saksan asenteita heti kesästä 1940 lähtien. Samoihin aikoihin myös Saksa alkoi osoittaa lisääntyvää kiinnostusta Suomea kohtaan. Edellä mainittu kauttakulkusopimus, samanlainen kuin Ruotsin kanssa tehty, osoitti muutamien muidenkin ilmiöiden tavoin Saksan kasvavan panoksen. Merkittävimmät Suomen ja Saksan välisten suhteiden kehitystekijät jäivät kuitenkin salaisiksi. Ensimmäisessä vaiheessa niihin kuului asetoimitusten alkaminen. Myös Barbarossa-suunnitelmaan liittyvä sotilaallisen yhteistyön valmistelu talvella 1941 pysyi hyvin suppeiden suomalaispiirien tiedossa.

Salaisuudesta huolimatta käsitys Saksan merkittävydestä kasvoi jatkuvasti vuoden 1941 aikana. Tämä aiheutti tiedotustoiminnalle kahdensuuntaisen tehtävän. Erityisesti vasemmistoradikaalien arvostelu Saksan vaikutusvallasta ja Neuvostoliiton-suhteiden vaarantumisesta sen takia joutui vastatoimien kohteeksi. Toisaalta tiedotus halusi, tosin varovaisesti, jotta se ei näkyisi Saksaan päin, hillitä Saksan lähentymisestä syntyntä innostusta erityisesti oikeistoradikaalien keskuudessa.

Saksan suhteiden käsittely oli osa puolueetomuuskuvan säilyttämispäämäärää. Varsinkin revanssiajatuksen ilmentyminen Saksan suhteiden yhteydessä oli tulossa sille vaaraksi. Saksan kuva ei kokonaisuutenakaan saanut paisua liian keskeiseksi. Toisaalta tiedotustoiminta jatkoi Neuvostoliiton suunnan neutraalia käsittelyä. Väli rauhan alkuaan Neuvostoliiton paineen tasoittamisen jälkeen tiedotus ei toisaalta tuonut selvästi esiin Neuvostoliiton politiikan käännettä suojasääksi vuodenvaihteen 1940—41 jälkeen eikä siten myöskään muuttanut Neuvostoliitosta olleita käsityksiä.

Kun talvisodan jälkeisten kuukausien kehitys oli johtanut Suomen johdon hakemaan ulkoista tukipistettä Saksasta, sai väli rauhan puolueettomuusleima talvella 1941 Saksan ja Neuvostoliiton välillä tasapainoilun värin. Siten turvallisuustunne vahvistui Suomessa. Vastalauseet karsittiin pois. Toisaalta Saksan ja Suomen sotilaallisten sitoumusten laajuus ei ollut useimpien suomalaisten tiedossa, joten tasapainoilu puolueettomuuspolitiikan puitteissa hyväksyttiin varsin yleisesti.

Jatkosodan syttymisvaiheen toiminta oli looginen päätös koko väli rauhan ajan tiedotuslinjalle. Menettely johti siihen, että Suomi näytti, eräin rajoituksin, jatkavan tasapainottelua Saksan ja Neuvostoliiton välillä ja pyrkivän pysymään sodasta erossa mahdollisimman pitkälle. Tämä käsitys ilmeisesti vaikutti varsin syvälle suomalaiseen yhteiskuntaan, vaikka sotilaallisen yhteistyön valmius Saksan kanssa sai monet myös epäilemään Saksan-sidonnaisuuksien laajuutta.

Toinen propagandakuva

— jatkosodan perustelut

Jatkosodan alettua suomalaiset esittivät väli rauhan uuden virallisen tulkinnan toisessa "Suomen sinivalkoisessa kirjassa". Itse väli rauhan ajan tiedotuslinjasta jäi jäljelle Suomen tinkimätön puolueettomuuden pyrkimys. Muuten kirja keskittyi täydellisesti Neuvostoliiton Suomen-politiikkaan esittäen sen aikaisempaa paljon negatiivisempaan. Neuvostoliitto oli, kirjan mukaan, käyttänyt Moskovin rauhan luomaa tilannetta Suomen saatamiseen poliittiseen herruuteensa. Vaihtoehtoisesti Neuvostoliitto oli valmistellut valtaussotaa. Väli rauha oli tämän selvityksen mukaan ollut Suomelle rauha ilman oikeus turvaa.

Keskittyessään Neuvostoliiton ja Suomen suhteisiin väli rauhan uusi tulkinta toi jossain määrin uutta tietoaakin yleiseen mielipidekenttään. Propagandapäämäärän mukaisesti tulivat nyt julkisuuteen Molotovin neuvottelut Berliinissä loppusyksyllä 1940, minkä Suomen johtopiirit olivat saaneet saksalaisilta selville heti marraskuussa 1940. Samalla tavoin uusi väli rauhan kuva eritteli mahdollisimman tarkoin Neuvostoliiton tiukkaa politiikkaa niin Petsamon, Hangon kuin Ahvenanmaan kysymyksissä. Toisin sanoen uusi väli rauhatulkinta lietsoi suomalaisten epäluu-

loja Neuvostoliittoa kohtaan, kun niitä oli aikaisemmin yritetty hillitä.

Jatkosodan alun välirauhatalkinta irrotti Suomen ja Neuvostoliiton suhteet yleisestä kansainvälisestä kehityksestä sekä Suomen suhteista muihin maihin. Suomen ja Neuvostoliiton suhteista jäi syrjään vuoden 1941 alkupuolen suojasää. Suomen ja Saksan suhteiden kehittyminen sotilaallisiin sitoumuksiin asti pysyi jatkuvasti salaisena. Sodan alkaminen oli, keskittyttäessä pelkästään Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin, pelkästään Neuvostoliiton painostuspolitiikan looginen lopputulos.

Jatkosodan alun virallinen välirauhatalkinta ei kuitenkaan pystynyt kotimaassa, vielä vähemmän kansainvälisesti, poistamaan yhtäaikaista sodasta Neuvostoliittoa vastaan ja sotilaallisesta yhteistyöstä Saksan kanssa aiheutunutta propagandaongelmaa. Siksi Suomen tiedotustoiminta kehitti teesin erillissodasta. Samalla kun tämä teesi pyrki erottamaan Suomen taistelun suursodasta ja tuomaan esille Suomen Saksasta poikkeavaa suhdetta länsivaltoihin, siihen liittyi Suomen välirauhan aikana Saksan kanssa tekemien sotilaallisten sitoumusten piilottaminen ja sodan ajan yhteistyön varovainen vähätteleminen. Välirauhan uusi tulkinta ja erillissotateesi muodostivat yhdessä kolmannen propagandateeman, puolustusotatesin, kanssa kokonaisuuden, jolla lisäksi osoitettiin Suomen tavoitteiden poikkeavuus Saksan laajoista sodanpäämääristä.

Vaikka ulkoiset ja sisäiset paineet Suomen toimintaa kohtaan keskittyivätkin sodanaikaisen yhteistyön jatkumiseen, ne osaltaan heijastuivat myös välirauhan tulkintaan. Esim. Saksan kanssa sotimisesta käyttöön otettu määritelmä aseveljeys (Waffenbrüderschaft) tavallaan rajoitti yhteistoiminnan vain sodan aikaan. Suomen propagandalinja ei kuitenkaan kokenut vastustusta vain lännessä, vaan myös Saksa pyrki osoittamaan suhteiden olevan syvemmällä pohjalla kuin suomalaiset antoivat ymmärtää. Vaikka Saksa ei paljastanutkaan yksityiskohtia jatkosodan taustasta, niin läheisyyden korostaminen heitti varjoja välirauhan aikaan. Hitler antoi jo puheessaan kesäkuussa 1941 epämääräisen määritelmän "liitosta", mikä oli suomalaisille, sekä poliittiselle johdolle että tiedotusviranomaisille, erittäin epämiellyttävä yksityiskohta.

Jatkosodan alussa luotu tulkinta, joka pääpiirteissään säilyi koko sodan ajan, antoi välirauhan ajasta vaihtoehdottoman kuvan. Merkittävin sodan ajan poliittisen linjan vastareaktio, ns. rauhanoppositio, muutti tätä käsitystä ainakin osittain, kun se kiinnitti huomiota siihen, että myös Neuvostoliiton tavoitteita, nimenomaan sotilaallisia suojatoimenpiteitä pitäisi pyrkiä ymmärtämään. Tämäkin toiminta kohdistui tosin pääasiassa tulevaisuuden tilanteen mahdolliseen järjestykseen, eikä siten kovin voimakkaasti vaikuttanut välirauhan ajan tulkintoihin.

Poliittinen keskustelu sotien jälkeen

Hävitty sota johti tilittäytymiseen erityisesti sotaan johtaneesta kehityksestä. Lisäksi voittajapuoli vaati "sotasyylisten" tuomitsemista Saksassa ja muissa sen rinnalla taistelleissa maissa. Kolmantena välirauhaa koskevan keskustelun kiihdyttäjänä oli sekä sisä- että ulkopoliittisen peruslinjan kääntyminen mihin liittyi poliittiseen toimintaan aktiivisina tulleiden kommunistien ja vasemmistoradikaalien erityinen innokkuus tämän aiheen käsittelyyn uusien asetelmien ilmentämiseksi.

Välirauhasta esitettyjä propagandaa arvoستeleavassa poliittisessa keskustelussa on nähtävissä kolme tulkintaa. Sodan ajan jatkona rauhanoppositio näkemyksissä pyrittiin osoittamaan aikaisemman kuvan keinotekoisuus. Tulkinnassa pyrittiin selvästi erottamaan talvisodan aika ja sen välitön jälkivaihe jatkosodan taustasta. Sitä edusti selväpiirteisesti C. O. Frietschin vuonna 1945 julkaissama "Finlands ödesår" -teos (Suomen kohtalonaikoja). Sen mukaan Suomi ei suinkaan ollut sellaisessa pakkotilanteessa keväällä 1941 kuin oli annettu ymmärtää.

Toisen tulkinnan takana olivat lähinnä kommunistit ja vasemmistoradikaalit. Heidän mielestään sotien tausta oli Suomen valtaapitävien jatkuva vihamielisyys Neuvostoliittoa kohtaan. Muuten tämä tulkinta rajautui nimenomaan kevään 1941 tarkasteluun, jättäen syrjään niin talvisodan ajan kuin sen välittömän jälkivaiheenkin. Se pyrki osoittamaan, että Suomen poliittinen ja sotilaallinen johto oli oman aseman säilyttääkseen sekä vihamielisyydestä Neuvostoliittoa ja sympatioista natsismia kohtaan tietoisesti pyrkinyt sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Tulkinta korosti jyrkästi Neuvostoliiton Suomen poli-

tiikan strategista ja kansainvälispoliittista taustaa eikä toisaalta puhunut Neuvostoliiton paineesta Suomea kohtaan. Samalla se irrotti Suomen ja Saksan väliset suhteet Suomen ulkosuhteiden kokonaiskehityksestä.

Kommunistien välirauhatulkinta sisälsi myös vaatimuksen Suomen sodanaikaisen johdon tuomitsemisesta. Rauhanoppositiolinjan tavoin sen uusi peruslähtökohta kevään 1941 tarkasteluun toi jossain määrin uutta tietoa, mutta myös valotti Neuvostoliiton tarkoituksien syitä uudella tavalla. Tämä piirre oli välirauhan aikana jäänyt tai painettu suomalaisten historiallisten Neuvostoliitto-käsitysten alle.

Myös kolmas tulkinta vaati sodan ajan, erityisesti välirauhan kriittistä tarkastelua. Toisaalta tämä suuntaus, jota voitaisiin kutsua reaalioliittiseksi — katsoi, että Suomen oli sotien jälkeen otettava huomioon voittajapuolen vaatimukset ja suoritettava siitä johtuvat toimenpiteet myös sotasyllisyysskysymyksessä. Tämä ajattelu näkyi myöhemmin myös presidentti Paasikiven muistelmissa.

Miten vahvoja olivat aikaisemmin syntyneet käsitykset ja missä määrin uusi poliittinen reaktio niitä pystyi muuttamaan, on vaikeasti osoitettavissa. Hävityn sodan jälkeen ja jyrkästi muuttuneissa sisäisissä ja ulkoisissa oloissa perinnäinen näkemys Suomen tilanteesta yleensäkin ja välirauhan ajasta erityisesti oli sekä sensuurin että itsensensuurin otteessa. Ilmeistä on kuitenkin, että Yrjö Soinin sotasyllisyysoikeudenkäyntiä kuvaava teos oli varsin laajan mielipiteen tulkki. Sen nimi "Kuin Pietari hiilivalkealla" on kuvaanollinen tuon ajan vallitsevalle mielipideilmastolle.

Sotasyllisyysoikeudenkäynti veti voimakkaasti esiin oikeustajun palauttaen siten henkiin tämän myös kansainvälisen politiikan arvioihin Suomessa sisältyneen peruspiirteen. Se oli selvä vastakohta toisen maailmansodan jälkeiselle reaalioliittian arviointilinjalle. Toisaalta tämän tulkinnan takana oli inhimillinen itsepuolustus. Sotasyllisyysoikeudenkäyntiä Yrjö Soini kuvasi poliittiseksi näytelmäksi. Suomeen ja sen johtajiin välirauhan kehityksen takia kohdistuneet syytteet näyttivät tämän suuntauksen mukaan teennäisiltä. Niillä oli vain poliittinen sisältö.

Traditionaalinen tulkinta painotti Suomen joutumista vuoden 1940 tapahtumien takia kansainvälisen tilanteen paineessa jat-

kosotaan. Saksan sodanaikaisen lähettilään Wipert von Blücherin muistelmat, jotka saivat Suomessa erittäin laajan julkisuuden, olivat tukemassa tätä kuvaa. Niissä lienee ensimmäisen kerran puhuttu Suomesta ajopuuna suurvaltojen politiikan pyörteissä.

Sotien jälkeinen mielipiteiden vaihto käytiin pääasiassa sanomalehtien palstoilla sekä poliittisissa keskusteluissa. Kommunistien ja vasemmistoradikaalien tulkintalinjasta oli kirjallisuutta vain vähän. Merkittävin lienee Yrjö Ruudun pamfletti vuodelta 1945. Myöhemmin samoja näkökantoja on esitetty muutamissa Suomen ja Neuvostoliiton Ystävyyden Seuraa sekä vastarintaliikettä koskevissa esityksissä sekä muistelmissa. Rauhanoppositio tulkintalinja niveltui pian reaalioliittiseen linjaan.

Kolmantena tulkintalinjana pysyi traditionaalinen suuntaus, joka ei heti sotien jälkeen kovin paljon päässyt julkisessa keskustelussa esille. Aluksi siihen kuului selvä itsepuolustuksen tarve, mutta perspektiivin kasvaessa näkökannat yleistyivät ja osittain maltillisuivat.

Tutkimussuuntaukset

Ensimmäinen tutkimuksellinen tulkinta välirauhan kaudesta oli USA:ssa John Wuorisen nimellä toimitettu "Finland and the World War II" (Suomi ja toinen maailmansota). Tämä sodan ajan kehityksen hyvin tuntee suomalaisen historioitsijan Arvi Korhosen kirjoittama yleisesitys nojasi pääasiassa sodan aikana julkisuuteen päässeisiin tietoihin sekä myös sotasyllisyysoikeudenkäynnin aikana esitettyihin selvityksiin. Siten se keräsi lähinnä ne näkemykset, jotka selittivät ja puolustivat suomalaisten menettelyä. Yrjö Soinin kirjaan verrattuna se oli kuitenkin jäsentynyt selvitys kokonaiskehityksestä. Siten se loi myös kokonaisvaltaisen pohjan yhdelle tutkimustraditiolle.

Wuorisen-Korhosen teoksella pyrittiin ilmeisesti vaikuttamaan kansainväliseen mielipiteeseen Suomen toiminnan selvittämiseksi, kun julkinen keskustelu liikkui sotasyllisyyden ympärillä niin Suomessa kuin ulkomailakin. Tutkimus painottui edelleen Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden ja Suomen kansainvälisen eristyneisyyden tarkasteluun. Siten se korosti voimakkaasti lähettiläs v. Blücherin aikaisemmin esittämää käsitystä

siitä, että Suomi oli tahtomattaan joutunut jatkosotaan.

Korhosen tulkinnassa ei Suomen katsottu keväällä 1941 olleen tietoinen yhteishyökkäyksen mahdollisuudesta. Siten syntyi johdonmukainen teoria "ajopuusta", jolla on ollut vaikutuksensa suomalaisiin, osittain ulkomaisiinkin tulkintoihin välirauhasta. Suomessa tätä traditiota on jatkanut mm. Heikki Jalannin tutkimus. Osittain siihen ovat nojanneet monet muutkin tuon kauden selvitykset. Esim. L. A. Puntila selvittää Suomen poliittisessa historiassa sotilasjohdon ja poliittisen johdon aseman olleen täysin erilaisen, mistä seuraa, että viimeksimainitun kohdalla ajopuusta puhuminen olisi ainakin osittain paikallaan. Vastaavasti sotahistorioitsija K. O. Mikola näkee Saksan sotilasjohdon suunnittelun olleen itsenäistä ja suomalaisten siten joutuneen lähes alistumaan valmiiseen tilanteeseen.

Amerikkalainen Kent Forster kutsuu ulkomaisten tutkijoiden ajopuuteorian kritiikkiä revisionistiseksi suuntaukseksi. Sen ensimmäinen voimakas edustaja oli sanomalehtimiestutkija Charles Lundin, joka indisoi jo 1957 suomalais-saksalaisten kontaktien perusteella, että jotain yhteistyötä oli ollut. Sotahistorioitsija Ziemke vahvisti näitä oletuksia vähän myöhemmin osoittamalla suomalaisten jo muutamia viikkoja ennen sodan alkua hyvin olleen selvillä yhteistyön luonteesta Saksan kanssa. Näin tämä revisionistinen tulkinta alkoi purkaa välirauhan kehitystä jatkosodan synnystä taaksepäin, kun ajopuuteoria oli keskittynyt vuoden 1940 luomaan taustaan. Ajallisesti Arvi Korhosen Barbarossa-tutkimus on nähtävissä vastavetona Lundinin ja Ziemken näkemyksille.

Tutkimuksellisesti merkittävimmiksi nousivat revisionistisessa tulkinnassa 1960-luvulla englantilainen Anthony Upton ja amerikkalainen Hans Peter Krosby, jotka käyttäen saksalaista arkistoinesta vetivät suomalaisten ja saksalaisten tietoisien yhteistyön alkua taaksepäin jatkosodan synnystä. Varhaisempi Uptonin tutkimus ei vielä pystynyt varmasti osoittamaan suomalaisten tietoista sitoutumista varmistettuun yhteistyöhön. Krosby sitä vastoin todisti, että huhtikuusta 1941 lähtien suomalaisten yhteistyö saksalaisten kanssa oli vienyt tilanteeseen, jossa Suomella ei enää ollut valinnan mahdollisuuksia.

Revisionistiset tulkinnat johtivat laajaan

keskusteluun Suomessa. Vaikka ne eivät kiistäneetkään Neuvostoliiton painetta jatkosodan taustatekijänä, ne toisaalta osoittivat, ettei sotaan joutuminen ollut mitenkään passiivinen tapahtuma, vaan, kuten presidentti Kekkonen puheessaan v. 1974 totesi, aktiivista itsepuolustusta. Sodan ajan sensuurin päällikkö, akateemikko Kustaa Vilkuna väitti marsalkka Mannerheimin olleen selvillä yhteisen hyökkäyssodan mahdollisuudesta jo vuodenvaihteessa 1940—41. Kekkonen ja Vilkun puheenvuorot herättivät eloon aikaisemman poliittisen keskustelun kaksi perusleiriä. Myös tutkijoiden kesken puhuttiin "kahdesta historiasta".

Kaksi erilaista tulkintalinjaa välirauhatutkimuksessa merkitsi tietouden voimakasta lisääntymistä. Kiistakysymykseksi nousi esimerkiksi kysymys siitä, oliko vain sotilasjohto mukana sotilaallisen yhteistyön suunnittelussa vai tiesikö myös poliittinen johto siitä. Joka tapauksessa oli ilmeistä, että vuonna 1940 tapahtuneen kansainvälisen paineen sysäykset oli selvitetty tyydyttävästi jo aikaisemmin ja uudet tutkimukset purkivat vyyhtiä erityisesti vuoden 1941 osalta. Viimeisenä vaiheena tässä ovat olleet Mauno Jokipiin tutkimukset sotilaiden yhteistyöstä jo vuodenvaihteessa 1940—41. Lisätietoutta tästä vaiheesta ovat antaneet suhteiden käytännön hoidossa mukana olleen kenraali Talvelan muistelmat.

Ajopuuteorian mukainen välirauhan tulkinta keskittyi kansainvälisen tilanteen paineeseen ja Neuvostoliiton politiikkaan Suomea kohtaan. Baltian suunta näkyi sen taustalla. Revisionistinen tulkinta taas pureutui nimenomaan Suomen ja Saksan suhteiden ongelmatiikkaan. Täten keskustelulle ja yleiselle tietämykselle on tutkimuksen puolelta annettu kaksitahoinen kuva, jonka molemmissa puolissa on tiettyä kapeutta. Kummankaan puolen tutkimukselliset näkemykset eivät kuitenkaan ole olleet siinä määrin yksioikoisia kuin poliittisessa keskustelussa monesti on haluttu nähdä. Nimenomaan revisionistisesta tulkinnasta on usein unohdettu se, että se ei kiellä vuoden 1940 merkitystä seuraavan vuoden yhteistyökehityksen taustana. Omalta osaltaan kuvaa ovat monipuolistaneet Reimaan ja Mannisen tutkimukset Ruotsin suhteista tällä kaudella.

Neuvostoliittolainen tulkinta välirauhan kehityksestä on ollut kolmas selityspuusta sodan syttymiselle v. 1941. Sen ydin oli jo so-

dan päättymisen ajan sotasyllisyysperusteissa, joissa katsottiin Suomen johdon vie-
neen maan tietoisesti hyökkäyssotaan Saksan
rinnalle Neuvostoliittoa vastaan. Mielenkiin-
toista tässä on se, että sotilaallinen johto, jo-
ka ilmeisen selvästi oli aloitteentekijänä Sak-
san kanssa luoduissa käytännön yhteyksissä,
jää syrjään eikä myöskään tullut tuomituksi
oikeudenkäynneissä. Ratkaisevin syy tähän
lienee ollut Mannerheimin persoonan koske-
mattomuus vuosien 1944—45 erikoistilan-
teen vuoksi.

Neuvostoliittolainen tulkinta välirauhasta
on sotien jälkeisinä vuosina tullut esiin yleis-
esityksissä sekä muistelmissa. Tutkimukselli-
sesti selväpiirteimmän esityksen laati v. 1970
virolainen H. M. Vainu. Hänen tulkintansa
mukaan kysymys oli lähinnä Suomen sisäi-
sestä kehityksestä siten, että poliittisen ja so-
tilaallisen johdon takana olevat pääomapiirit
olivat halunneet liittää Suomen Saksan rin-
nalle toisaalta antibolsevisminsa ja natsisym-
patioidensa takia, toisaalta oman asemansa
säilyttämiseksi. Suuri osa kansaa oli siten tä-
män politiikan uhrina. Neuvostoliittolainen
tulkinta ei juuri puutu kansainväliseen tilan-
teeseen tai Suomen suhteisiin muihin maihin.
Neuvostoliittolainen politiikasta esitetty kuva
korostaa, että Neuvostoliitto jatkuvasti noudatti
maltilista ja rauhantahtoista politiikkaa. Ko-
missarovin kirjasta löytyy kuitenkin mielen-
kiintoinen toteamus, että Neuvostoliitto ke-
vällä 1941 oli valmis keskustelemaan Suo-
men ja Ruotsin yhteistyön mahdollisuudesta.
Vuoden 1940 aikanaan Neuvostoliitto
oli selvin sanoin vastustanut tällaisia yhteis-
työsuunnitelmia.

Neuvostoliittolaisella tulkinnalla on Suo-
messä ollut vaikutusta poliittisessa keskuste-
lussa, mutta myös jossain määrin tutkimuk-
sessa. Kansainvälisesti se ei ole kuitenkaan
merkittävästi heijastunut kysymyksen käsitte-
lyyn. Omalta osaltaan se on joka tapauksessa
tasoittanut tietä sisäisen kehityksen entistä
tarkempaan huomioimiseen Suomen ulkosuh-
teiden tarkastelussa. Kuten edellä on todet-
tu, yleensä tässä sisäisessä kehityksessä on vä-
lirauhan ajalta painottunut vasemmistoradi-
kaalien toiminnan yhteys koettuun Neuvosto-
liiton uhkaan. Varsinkin reaali poliittisen suh-
tautumislajin puitteissa on pyritty osoitta-
maan, että Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikan
takana oli ymmärrettäviä epäluuloja
Suomea kohtaan erityisesti — vaikka suppei-

denkin — fasismille myötämielisten voimien
varsin näkyvän toiminnan takia.

Tiedon luonne

Välirauhaa koskevan tiedon synty ja kehi-
tys Suomessa on ilmeisen poikkeuksellinen.
Välirauhan aika oli tiedotuksellisesti poik-
keusvaihe, ja jatkosota oli samanlainen kausi.
Välirauhaa koskevat tiedot olivat propagan-
dan palveluksessa maan ulko- ja sisäpolitiikan
tarpeiden mukaan. Osittain sama päti
ensimmäisiin sodan jälkeisiin vuosiinkin, mut-
ta samalla välirauhaa koskeviin tietoihin liit-
tyi Suomelle vaikea poliittinen suunnanmuu-
tos sotasyllisyys oikeudenkäynneineen. Tämä
teki jatkosodan esihistoriasta aran käsittely-
kohteen, jonka vuoksi todella merkittävät tie-
don lisäykset viipyivät vuosia ja niitä toivat
ensimmäisinä erityisesti ulkomaiset tutkijat.

Välirauhan tulkinta lähti liikkeelle ajan-
kohtaisen toiminnan perusteluista ja kehittyi
selvittelyksi siitä, miksi Suomi oli joutunut
yhtäaikaa ja osittain yhteistoimin Saksan
kanssa sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Tätä
seurasi sotien jälkeen yleisen keskustelun edel-
lä traditionaaliseksi kutsuttu linja. Tämän
rinnalla on nähtävissä myös ensimmäinen
suomalainen tutkimusaalto, joka loi ns. ajo-
puuteorian. Tämä yhteys "itsepuolustuslin-
jan" ja tutkimuksen välillä on yhtälailla mie-
lenkiintoinen kuin vasemmiston kannanotto-
jen yhteys neuvostoliittolaiseen tulkintaan.
Missä määrin nämä yhteydet ovat olleet tar-
koituksellisia, jää tarkkaa vastausta vaille,
mutta sattumanvaraisia ne tuskin ovat.

Revisionistinen suuntaus täydensi yleistä
tietämystä paljastamalla Suomen ja Saksan
suhteiden kehityksen välirauhan loppukau-
della. Tässä mielessä revisionistinen tutkimus
oikeastaan kulkee aika lähellä edellä mainit-
tua rauhanoppositiotulkintaa. Se on ollut
käyttökelpoinen myös reaali poliittisen linjan
perusteluissa.

Poliittisen keskustelun ja tutkimussuuntaus-
ten yhteys kertoo niiden keskinäisestä vuoro-
vaikutuksesta. Traditionaalinen ja revisionis-
tinen suuntaus ruokkivat toisiaan. Neuvosto-
liiton esittämät tulkinnat vaikuttivat molem-
piin. Sotien ajan näkemyksistä lähtökohtansa
saanut traditionaalinen tutkimussuuntaus on
muiden paineessa ja tietojen lisääntyessä jou-
tunut uudistumaan. Näin kävi Arvi Korho-
sen selvityksille vuodesta 1948 vuoteen 1961.

Samalla tavoin myöhemmät tulkinnot sotilas- ja poliittisen johdon erilaisesta asemasta tai sotilaallisen suunnittelun luonteesta ovat olleet muuttuneen tiedon seurausilmiöitä.

Tiedon kulussa on kuitenkin nähtävissä, että poliittinen keskustelu on — ilmeisesti normaalin käytännön mukaan — korostanut tutkimustulosten ääri-ilmiöitä, niiden uusien piirteiden terävyyttä ja samalla osuvuutta omiin näkemyksiin. Tutkimus on kuitenkin useimmiten kertonut myös toisen suuntauksen merkityksestä. Keskeisesti nämä yleispiirteet näkyvät juuri revisionistisen tutkimus-suuntauksen hyväksikäytössä.

Vaikka tutkimukseenkin on jäänyt paljon piirteitä aikaisemmista painotuksista, on neljänkymmenen vuoden kuluttua itse välirauhan ajasta nähtävissä tulkintojen välisen eron pitkälle menevä hämärtyminen. Tutkimuksellisen tiedon kasvu ja ajallinen perspektiivi ovat vähentäneet tarvetta voimakkaisiin painotuksiin. Tähän on myös vaikuttanut tiedekäsitysten monipuolistuminen, mistä selvittyy osittain se, että kansalliseen ja revisionistiseen suuntaukseen on hyväksytty myös neuvostoliittolaisten esittämiä perustekijöitä. Silti ero ”suomalais-länsimaisen” ja neuvostoliittolais-marxilaisen linjan välillä on selvä.

Tutkimuksen kentällä on ollut mahdollisuus saada monipuolista ja osittain yhdentyvääkin tietoutta, jonka määrä on jatkuvasti kasvanut. Kriittinen lukija on voinut siten muodostaa kokonaiskuvaa välirauhan ajasta. Ehkä ”koskiveneteoria” kansainvälisen tilanteen voimavirroista ja suomalaisveneen myös

sisäisten tekijöiden määräämästä tietoisesta ohjailusta sen pyörteissä ja karikoissa kuvaa tätä tutkimuksellista näkemystä.

Poliittinen keskustelu on ehkä sittenkin näkyvämpää kuin tieteellinen. Poliittisen keskustelun ääripainotukset ja ajan myötä mallitillistuneetkin kannanotot sisältävät jatkuvasti hajanaisempaa tietoa kuin tutkimus. Lisäksi tutkimuksestakin puuttuu kokonaisuus, joka riittävän yksityiskohtaisesti, yleistajuisesti ja tasapainoisesti selvittäisi myös erilaisia tutkimusnäkemyksiä. Lukija on tutkimustenkin piirissä vielä ollut ristiriitaisten vaikutelmien verkossa. Hannu Soikkasen valtioneuvoston historiassa esittämä yleiskuva lienee selkein kokonaisvaltainen selvitys välirauhan ajasta.

Poliittisen keskustelun ohella kiinnostus välirauhan aikaa kohtaan on näkynyt vuosien mittaan myös tutkimuksen määrässä. Lukuunottamatta yleisesitystä ja eräitä yksityiskohtia voidaankin välirauhan aikaa pitää varsin kattavasti selvitettyinä niiden lähteiden pohjalta, jotka ovat käytettävissä, jollei menä ”mahdollisuuksien historian” tai ”jos-historian” alueelle (vrt. Kari Palonen). Neuvostoliittolaisen arkistoaineksen salaisuus on luonnollisesti yksi tekijä, joka jättää auki tutkimuslinjoja, mutta myös mahdollistaa jos-historiaa.

Mielenkiintoisuudesta huolimatta toteutumattomien mahdollisuuksien tutkiminen tuottaa kuitenkin mahdollisuuksien kertautuessa ylipääsemättömiä ongelmia. □

Ove Ek:

TIETOA TAITEEN EHDOIN

● ”Luonto on joutunut yhä ahtaammalle — luonnontiede ei tunne luontoa.” Tieteen ja taiteen ero on siinä, että tiede pirstoaa, jakautuu yhä pienempiin osiin ja osa-alueisiin, kun taas taide lähtee kokonaisuudesta ja yksityiskohdat syntyvät kokonaisuuden jäsenyyksensä.

● Taiteilija Ove Ek pohti taiteen ja tieteen suhdetta Turun Kriittisellä Korkeakoululla pitämässään luentosarjassa. Merja Isotalo on koonnut ohjeeseen kirjoitukseen pääkohtia Ove Ekin esitelmistä.

Taide ja luonnontiede

Jo kreikkalaiset loivat luonnontieteelliset ideat noin 300 eKr. Mutta nämä ideat joutuivat unohduksiin. Ne elivät kuitenkin arabien kulttuurissa ja sitä kautta ne tulivat eurooppalaiseen kulttuuriin ja vaikuttivat uuden ajan alussa luonnontieteelliseen ajatteluun, mm. Kopernikukseen, Galileihin mahdollisesti Newtoniin.

Luonnontieteellisiä ajatuksia ryhdyttiin toteuttamaan 1800-luvulla erilaisina koneina ja näin syntyi tekniikka, uusi maailma, konekulttuuri, teknologia. Se vaikutti myös ajatteluun — syntyi uusi mekanistinen ajattelu konemallin mukaan, luonnosta vieraantunut. Luonnontieteellinen ajattelu loppuu ja alkaa vulgääri luonnontieteellinen ajattelu.

Koneajattelun mukaan yksiköidään kaikki, kaiken on oltava mitattavissa matemaattisesti. Tätä sovelletaan kaikilla alueilla ja kaikki ahdetaan kaavaan — muuten se ei ole tieteellistä. Yksiköt selitetään aina pienemmillä yksiköillä, syntyy atomistinen ajattelu.

Luonnonilmiöt voidaan jäsenellä seuraavasti:

1. kivikunta — mineraalinen
2. kasvikunta — elävä
3. eläinkunta — kokeva
4. ihmiskunta — tiedostava

Ensimmäinen ryhmä on epäorgaaninen, muut orgaanisia. Ensimmäisen ryhmän mukainen ajattelu on esine-ajattelu, joka hal-

litsee nykyluonnontiedettäkin. Sen metodeja sovelletaan suoraan mm. toisen ryhmän alueisiin — tästä syntyy luonnon saastumisen ongelma.

Mineraalinen ajattelu on sovellettu myös ihmiseen. Ajatellaan, että ihminen on kone ja ihmistä myös käsitellään kuin konetta, hyvässä tarkoituksessa tieteen nimissä. Ihmistieto syntyy tutkimalla eläimiä, joita tutkii konemaisesti esimerkiksi moderni psykologia. Toisaalta ihminen myös pyrkii olemaan se, minä hänet koetaan ja näin hän muuttuu eläimeksi, koneeksi.

Kasvikunta-ryhmän ajattelu on elämään perustuvaa ajattelua. Kasvi muuntuu ajassa, se on aikaorganismi. Ajattelun objektina on liike ja muuntuminen.

Yleensä kuitenkin biologinen ajattelu on olematonta ja sen sijaan on tullut kemia mm. maanviljelyssä. Näin syntyneen teollisen tuotannon myötä on laatu kärsinyt. Pyrkimyksiä uuteen suuntaan on olemassa, vaikkakin vähän.

Taiteessa mekaaninen ajattelu ilmenee teknisenä temppuiluna. Kuitenkin auttaakseen ajattelua taiteen tulisi vapautua vieraasta ajattelusta.

Tieteen ja taiteen ero on siinä, että tiede pirstoaa, jakautuu yhä pienempiin osiin ja osa-alueisiin, kun taas taide lähtee kokonaisuudesta ja yksityiskohdat syntyvät kokonaisuuden jäsenyyksensä.

Kuvassa ovat voimassa tietyt lait. Siinä

on oltava dynaamisuutta, jotta se eläisi. Se vaatii tietyn jännitteen muoto- ja värisomittelussa. Kuvataiteissa luodaan vastakohitaisuuksien avulla harmonia — ilman sitä siinä ei ole mieltä ja se jää korkeintaan kirjalliseksi.

Värikieli on varsin täsmällistä, kuten muotokieli. Näemme kaiken väreinä ja muotoina. Tässä välitön suhde on mahdollinen ja se voi muuttaa suhtautumista maailmaan ja luontoon. Tähän liittyy vahvasti inhimillinen kokeminen, vastoin mekanistista ajattelua.

Myös Snellman pohti ihmisen tietoisuutta ja katsoi sen kohdistuvan seuraavasti:

— yksilöllinen itsetietoisuus (tietoisuus esine-maailmasta, naivismirealismi, maailma on kuten me näemme sen, empiirinen, esineellistynyt)

— subjektiivinen itsetietoisuus (vaihe, jossa tiedostetaan ajatusten ja käsitteiden jatkuva luominen maailmasta, joka ei ole valmis. Descartes: Ajattelen, siis olen olemassa. Kant: Das Ding an sich.)

— objektiivinen itsetietoisuus (ihmisen tietämyskyky kohdistuu omaan ajatteluun, jossa vallitsee lainalaisuus kuten maailmassakin ja ne voivat kohdata toisensa. Hegel.)

— persoonallinen itsetietoisuus (Snellmanin jatko edellisestä, 'Persoonallisuuden aate', Ihmisessä vaikuttava alkuperäinen persoona luomisessa, ajattelun kautta voidaan tavoittaa tämä korkeampi minuus — uskonto saa näin sisältöä.)

Näistä kaksi ensimmäistä on vallalla nykyajan ajattelussa.

Musiikki on eräs taiteen keskeisiä ilmiöitä. Siinä harjaantuu muuntumisteeman tajuaamiseen; tapahtuminen ajassa totuttaa ajan aktiiviseen seurantaan. Ihmisillä on esimerkiksi intervallitaju ja intervallisuhteita on kaikkialla, luonnossa. Musikaalinen taju voi vaikuttaa myös muilla alueilla maailman hahmottamiseen.

Taideteos syntyy aina vuorovaikutussuhteessa, kun sisäinen ja ulkoinen todellisuus liittyy yhteen. Taiteilijaa ja hänen ympäristöään ei voi erottaa toisistaan.

Jos ihminen kehittää kykijänsä monipuolisemmaksi, kokonaisuuden hahmottaminen on paljon parempaa. Tässä olisi taide hyvä opetusväline.

Orgaaninen luonnontiede ja taide

Luonnontieteiden kehityksen ensimmäisessä vaiheessa syntyivät luonnontieteelliset ideat jo kreikkalaisessa ajattelussa. Varsinaisen luonnontieteellinen ajattelu sai alkunsa vasta 1500-luvulla ja toteutukseen ryhdyttiin vasta 1800-luvulla.

Luonnontieteellinen ajattelu saa toteutuksensa 1800-luvulla erilaisina koneina ja syntyy uusi kunta: konekunta. Opitaan hallitsemaan epäorgaanista luontoa: teknologinen kehitys saa alkunsa.

Tieteelliseen ajatteluun teknologia vaikuttaa ratkaisevasti. Syntyy uusi ajattelun esikuva: konemalli. Ajattelu vieraantuu elävästä luonnosta. Esikuva ajattelulle otetaan epäorgaanisesta luonnosta. Luonnontieteellinen ajattelu saa epäorgaanisen muodon ja syntyy mekanistinen ajattelu. Luonnontieteelliset ideat saavat nekin epäorgaanisen muodon ja syntyvät reduktionistiset ja atomistiset ideat.

Teknologisen ajattelun mallia sovelletaan elämän eri aloilla: vahvin kone voittaa, syntyy darwinistinen taisteluoppi.

Luonnontieteellinen ajattelu saa toisenkin muodon, elävän luonnon esikuvan mukaan. J. W. Goethen luonnontieteellisissä tutkimuksissa ilmenee uusi lähestymistapa, jota voi kutsua orgaanisen luonnontieteen aluksi. Goethe on perustanut orgaanisen luonnontieteen suunnan, joka on vasta kehityksensä alussa.

Nykyinen epäorgaaninen luonnontiede tuntee kuolleen mineraalisen luonnon, mutta elävää muuntuvaa luontoa se ei tunne, tuskinpa oppiikaan tuntemaan niin kauan kuin se kohdistaa katseensa pelkkiin osiin. Vielä vähemmän se tuntee kokevaa tai tiedostavaa luontoa.

Mineraalinen ajattelu soveltuu hyvin alatasolle, mutta ei elävälle tasolle, joka luo uusia, mineraaliselle tasolle vieraita kokonaisuuksia ja pystyy toisaalta muuntamaan alatasoa.

Kokevalle tasolle kuuluvat ihmiset ja eläimet ja jos mineraalisen luonnontieteen lainalaisuuksia sovelletaan tälle tasolle, syntyy inhimillistä tragiikkaa.

Ylin taso on ihmiskunnan ja tietoisuuden taso, ja tietoisuus pystyy läpäisemään kaikki muut tasot.

Mineraalisen ajattelun lisäksi luonnontie-

teissä on toinenkin kehityssuunta: elävää luontoa voidaan lähestyä elävän luonnon omilla ehdoilla — eli orgaanisen luonnontieteen suunta. Tällä suunnalla on vähän ituja nykyajassa, sillä ne vaativat pitkän kehityksen.

Orgaanisen luonnontieteen perustaja on Johann Wolfgang von Goethe (1749—1832). Orgaanisen luonnontieteen ideat olivat jo Aristoteleella, kuten epäorgaanisenkin luonnontieteen. Nämä ideat ovat hyvin laajat ja vain epäorgaaninen puoli on niistä pitkälle kehittynyt.

Orgaanisessa luonnontieteellisessä ajattelussa ideanmuodostus on toisenlainen kuin epäorgaanisessa, jossa vaikuttaa Darwinin taisteluoppi. Orgaaninen luonnontiede lähtee siitä, että ne olivat kehittyneet, jotka ovat pystyneet yhteistoimintaan. Luonto siis toimii yhteistoiminnan periaatteella. Kokonaisuudesta käsin osat jäsentyvät ja toimivat yhteen.

Goethen väriopissa on orgaaninen lähestymistapa luontoon. Hän loi uusia käsitteitä eikä häntä näin ollen ymmärretty. Goethe pystyi näkemään epäorgaanisen luonnontieteen suunnan, ja hän vastusti newtonilaisia käsitteitä ja lähti luomaan uusia.

Goethe kehitteli värioppiaan 40 vuotta ja kutsui sitä värioppiluonnokseksi, hän kirjoitti myös kasvi- ja eläinopin. Goethe oli tietoinen uudenlaisesta lähestymistavastaan ja oli sitä mieltä, että hänen runonsa ja näytelmänsä olisi yhtä hyvin voinut kirjoittaa joku muukin, mutta värioppi oli uraauurtavaa ja hän arvosti sitä erityisesti. Aikalaiset kuitenkin pitivät häntä diletanttina tieteen alalla, hän oli liikaa aikaansa edellä ja hänet tullaankin löytämään vasta myöhemmin uudestaan.

Goethe lähtee taiteen lähtökohdista tieteseen. Kiinnostus värioppiin alkoi kiinnostuksesta väreihin ja hän tunsikin Newtonin väriopin, mutta halusi tarkistaa sen. Newtonhan esitti, että värit ovat piilevinä valossa tehtyään seuraavanlaisen kokeen: huone pimenettiin ja valoa tuli vain pyöreästä reiästä. Valon eteen asetettiin prisma, jolloin valo taittui ja seinällä näkyi soikea kuvio, jossa oli joukko värejä — joten Newton päätteli, että värit siis piilevät valossa. Halutessaan tutkia tätä värioppia Goethe katseli prisman läpi ja huomasi värejä vain rajapinnoissa, toisin sanoen Newton oli siis väärässä. Hän ryhtyi tekemään erilaisia kokeita, joista sit-

ten tuli alku väriopille ja hän tutustui väreihin erilaisissa olosuhteissa havainnoimalla tarkasti luontoa ja ympäristöä. Goethe ihmetteli värejä luonnossa: varjoja Alpeilla, taivaan eri sävyjä, laaksojen ja vuorten erilaisia värejä. Hän lähti etsimään kokeellisesti, miten näitä väri-ilmiöitä voisi kehittää luonnonlakien mukaan, miten kokeellisesti voisi tehdä värejä ja hän pyrki toistamaan luonnon prosesseja.

Erona Newtoniin Goethe halusi asettaa atomismin sijaan elävän lähestymistavan: ilmiön muuntumisvaiheet, moninaisuuden suhteissa luonnon havainnoimiseen, värien syntymisen ja muuntumisen. Goethen mukaan kokonaistilanne määrää muuntumisen.

Toisena erona Newtoniin hän puhuu atomistisen valonsäteen sijasta fenomenologisesta kuvasta, valotilasta, rajatusta tilanteesta, jossa rajoittajana on pimeys. Näin syntyy kuva, joka on selvästi aistittavissa kuten Goethellä yleensäkin kaikki todellisuudet ja selitykset; hän ei käyttänyt abstrakteja selityksiä.

Tehdään koe: pimeässä huoneessa heijastetaan diaheittimellä kuva valosta kankaalle kolmena erikokoisena reikänä, asetetaan valon eteen prisma, jolloin huoneen katossa nähdään kolme soikiota ja niiden rajapinnoissa värejä. Pienimmästä valkoinen keskus häviää, koska sininen ja keltainen menevät päällekkäin ja syntyy vihreä. Värit näkyvät järjestyksessä violetti, turkoosinsininen, vihreä, keltainen, punainen.

Väri syntyy valosta ja pimeydestä niiden kohdatessa toisensa. Kuvan reunat ovat epätasomaiset ja sekoittuminen ei näy harmaana, vaan värillisenä.

Kolmas ero Newtonin ja Goethen välillä on se, että Goethe ei jaa yksinkertaisesti yksiköihin, vaan hierarkkisiin kenttiin. Hänelle on alkuilmiö korkein, ja se sisältää kaikki muut, alkuilmiö on yleisilmiö, jonka kautta tulevat suhteet muihin ilmiöihin. Se löytyy luonnosta eikä laboratorion kokeista eikä se ole abstrakti.

Goethen lähtökohta oli pimeys ja valo sekä niiden muuntaminen, miten luonto sen tekee ja mitä siitä syntyy — värihän syntyy valon ja pimeyden vuorovaikutuksesta, joka on dynaaminen.

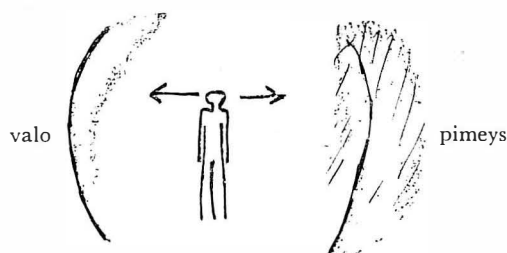
Luonnossa ulkoavaruus on pimeys ja ilma-kehä välittäjä, joka valottaa ulkoavaruuden pimeyttä. Tämä valottunut pimeys on sinis-

tä. Alhaalla ilmakehä on paksumpi ja syntyy vaaleampi turkoosinsininen, hiukan vihertävä, kun taas esimerkiksi Alpeilla se on ohuempi ja valottaa vähemmän, jolloin syntyy syvä tummansininen, hiukan punertava, ultramariniinsininen. Ylhäällä esimerkiksi avaruusaluksesta nähtynä taivas on violetti.

Goethe tunsii luonnonlait ja luonnon prosessit. Samat ilmiöt vaikuttavat myös kaukaisten metsien ja vuorten väreihin, jolloin ilma tai vaikka savu on välittäjänä.

Kun taas valon eteen asetetaan välittäjä, kuten ilmakehä, se himmentää valoa. Näin syntyvät auringon värit: valkokeltainen, oranssi, punainen.

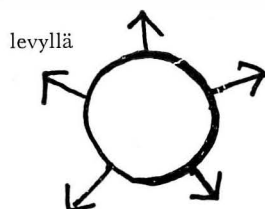
Oheisessa kuvassa on havainnollistettu alkuilmiö, joka auttaa ymmärtämään prismaattiset ym. väri-ilmiöt:

Voimme tehdä jälleen myös kokeen, jossa tämä ilmiö näkyy. Jälleen pimeässä huoneessa kolme erikokoista kuvaa, joiden eteen asetetaan samentaja (synteettinen läpinäkyvä sameahko levy). Tilanne on nyt toinen kuin edellisessä kokeessa. Levy valottaa reikien ympärillä olevaa pimeyttä, valohohde on taivaan kylmän sininen. Se myös himmentää valkoista aluetta, valoa ja syntyy keltainen hohde. Jos väliin asetetaan kaksi levyä, syntyy punertava, edelleen epätasmainen kuva.

Prisman muuntamassa kuvassa näkyvät

Värien suunta

syntyvät kylmät sävyt, sininen

prismalla

valo siirtyy pimeyden päälle, syntyy sininen sävy

pimeys siirtyy valon päälle, syntyy punainen sävy

kylmät värit ylhäällä ja lämpimät värit alhaalla, kuva siirtyy yläsuuntaan.

Goethe ei siis rajoittunut tunnettuihin käsitteisiin, vaan loi uudet. Hän puhui kuvista, hän näki asiat — ei kuvitellut niitä syyseuraus-suhteina. Goethe kuvaa näkemistä resonanssi-ilmiönä, ulkoisen ja sisäisen todellisuuden kohtaamisena ja yhdistymisenä, mistä aiheutuvat mm. fysiologiset vastaväri-ilmiöt simultaanikontrastit.

Tällainen lähestymistapa perustuu aistittavaan todellisuuteen, kuviin ja niiden yhteyksiin, ei abstraktioihin. Goethe ajatteli värinäkemisen annettuna ja tutki sen avulla värejä, hän ei tehnyt matemaattisia laskelmia, vaan "kuva-ajatteli". Goethen mukaan aistit ovat luovat.

Samoin perustein Goethe tutki myös simultaanikontrastia ja vastaväri-ilmiötä.

Vuonna 1832 fysiikan Nobel-palkinnon saanut W-Heissenberg on sanonut vuonna 1967 mm., että Goethen luonnontieteellinen ajattelu sisältää siemenen, jota voidaan kehittää, kun 1800-luvun naiivi ajattelu väistyy asianmukaisempien tieltä. Hän sanoi myös, että Goethen lähtökohta on ihminen ja välitön luonnon havainnointi, josta käsin päästään luonnolliseen järjestykseen. Meidän pitäisi pyrkiä tarttumaan todellisuuteen kaikilla tietoisuutemme mahdollisuuksilla ja Heissenberg toivoo, että tämä toteutuisi tulevaisuudessa.

Goethen värioppiin voi tutustua teoksessa "Goethes färglära", jonka on toimittanut fyysikko Pher Sällström. Siitä on suomennettu pieni osa "Fysiologiset värit". □

Markku Graae:

LUOVA VAPAUTUMINEN

● Tämä aforistinen kirjoitus jaettiin Inhimillisen kasvun seminaarin "Luovuusryhmän" osallistujille lukuvuoden päätöstilaisuudessa. Se kiteyttää omalla tavallaan Luovuusryhmän toimintamallin ja pyrkimykset.

● Kirjoittaja Markku Graae on Luovuusryhmän vetäjä.

Samoin kuin kokee maailman, samoin kokee itsensä. Itsekokemus ja maailman kokeminen ovat "yksi ja sama". Niin kuin kokee maailman, niin kokee itsensä siinä läsnäolevaksi. Kokemus maailmasta on todellistumista maailmaan. Maailman muuttuessa muututaan, ja muututtaessa maailma muuttuu.

Maailma on jokaiselle hänen oma luomuksensa, mutta siten kuin luo maailmaa siten luo myös itseään. Kun maailma on arkipäiväinen on myös itse arkipäiväinen. Kun maailma on kaunis on myös itse kaunis. Kun maailma on ruma on myös itse ruma. Suhtautuminen itseensä ilmenee suhtautumisena maailmaan. Maailma ja itse, saman asian kaksi puolta.

Kun todellisuuden tunto heikkenee, niin myös maailman todellisuus heikkenee. Todellistumisen heiketessä kiinnostus ympäristöön murenee ja ympäristön sallitaan vajota arkipäiväisyyteen ja rumuuteen. Pelastakseen maailman on pelastettava itsensä. Auttaakseen itseään on autettava maailmaa.

Maailma ja itse kohtaavat kokemuksessa. Tämä kokemus on ihmisen kasvot maailmaan. Kasvot ovat sisäpuolelta itsekokemus ja ulkopuolelta maailman peili. Tätä rajapintaa ei voi muuttaa sisäpuolelta muuttamatta sitä ulkopuolelta. Eikä sitä voi muuttaa ulkopuolelta muuttamatta sitä sisäpuolelta. Itsellään ihminen vangitsee maailman ja on samalla maailman vanki.

Samoin kuin ihminen kokee maailman, samoin hän on sen löytänyt ja siihen todellistunut. Mutta samoin hän on myös itsensä sitonut. Mitä avarampi maailma sitä avarammin on todellisuudessa kiinni. Mitä suppeampi maailma sitä suppeampi todellisuuskokemus. Kaunis ja merkityksellinen maailma on myös merkityksellistä itsensä kokemista.

Ruma ja turha maailma on oman turhuutensa kokemista. Niin kuin on maailman luonut, niin on luonut itsensä, ja siten on sitonut itsensä maailmaan.

Kokemus on maailman oppimista, ja oppiminen merkitsee muuttumista. Oppiva osaa, osaa olla maailmassa. Maailman osaaminen on maailman osaksi tulemistä. Oppiminen on itsensä luomista maailmaan. Taitavalle kokemus on itsen ja ympäristön sopusointua. Taitamaton elää kuvitelmissaan eikä hänen ympäristönsä toteuta hänen olemassaoloaan. Taitava muuttuu ympäristönsä mukaisesti, mutta taitamaton muuttaa ympäristöään kuvitelmiensa mukaan. Toinen kohtaa maailman, toinen harhansa.

Kun maailma ei olekaan kuvitellun kaltainen, niin se ei ole maailman vika. Ei voi olla opettamista, joka ei ole oppimista. Siksi ympäristönsä opettamisen täytyy olla sen oppimista. Siksi ilmaisu ei ole mahdollista ilman ilmaisumuodon hallitsemista. Todellisuudentajuista on vain se mikä voidaan toteuttaa. Uneksija on toteutunut unelmien valtakuntaan, taitava on läsnä tässä maailmassa. Taitavalle ilmaisu on jatkuvaa uuden oppimista ja tietä merkitykselliseen muuttumiseen.

Kyvykäs liikkuu maailmassa niin kuin itsessään ja itsessään niin kuin maailmassa. Hänen perimmäinenkin kuvitelmansa on maailmassa ilmaistava, ja kaikelle maailmassa olevalle hänellä on kuvitelma. Hänen todellisuutensa on horjumaton. Hän on aito koska hänen maailmansa on aito. Hänen epätoivonsa on vain valmiutta vielä syvempään maailman oppimiseen. Kadotuksen hetketkin hän tietää uuteen johtaviksi sillä hän on oppinut ympäristönsä niin, että hän on ympäristönsä ilmentymä. — Ja jos joku opettaa maailman vajavaisuutta, niin mistä käsin hän

puhuu?

Luovalle mieli ei ole hänen mielensä, vaan maailman mielen ilmenemistä hänessä. Maailman mieli virtaa hänestä kuten syvyyden vedet lähteestä. Hänelle maailman mieltäminen on maailma itseään mieltämässä. Siksi hänen ilmaisunsa ovat iloista antamista. Hän on avoin maailmalle koska maailma on avoin hänessä. Hänen mielensä on aukko todellisuuteen, ei turmeltuneiden kuvitelmien kätköpaikka. Hän ei ole tiikeriin kahlehdittu, vaan samaa mieltä tiikerin kanssa. Hänen pysähtymisessään on maailma pysähtynyt. Hän ei mielellään lumoa maailmaa, ja siksi hän ei myöskään jää lumousten uhriksi. Hänen mielensä on maailman kohtauspaikka, jossa leijona ja lammis lepäävät rinnakkain.

Itsensä löytänyt on maailman löytänyt. Aitous ei tunne kätköpaikkoja eikä vartioituja louhikkolaaksoja. Aitous pelastaa likaisen ja arkipäiväisen rumuudeksi, rumuuden huvittavaksi, huvittavan vakavaksi, vakavan yleväksi ja ylevän kauniiksi. Luova pelastaminen on loppumatonta sillä vain kasvava elää. Ja kun kaikki on luovasti pelastettavissa niin maailma on avoin. Jokainen maailman kokeminen ja näkemys maailmasta oli se kuinka viheliäinen tahansa on luotavissa takaisin maailman yhteyteen. Aitous voidaan saavuttaa vain suhteessa koko maailman yhteyteen, siksi aitous herättää maailman jalostamiseen.

Maailmankuva on maailman hallitsemista ja itsensä hallitsemista maailmassa. Maailmankuva hallitsemisena ei ole uskomuksia ja arvoja, vaan kokonaisuuden säilyttämisen dynamiikkaa. Maailmankuva on näkemysten linnunrata, ja jokainen näkemys on kuin haukka joka syöksyy kaiken poiskäpertyvän kimppuun. Jokainen hallinta on kokemus, joka kasvattaa voimakkaampaan hallintaan, näkemyksen avartumiseen. Jos maailmassa olisi yksikin asia, jonka yllä ei näkyisi haukan kaarto, niin se maailma olisi murtunut maailma.

Kuka on valmis kohtaamaan koko maailman? Se joka ei ole, on menettänyt pienimmänkin maailman osan. Pienintä ei voi hallita ellei hallitse kaikkea. Kuka ottaa haasteen vastaan? Se joka ei ota on menettänyt todellisuudentuntonsa. Joku vääristää maailman omaksi kuvakseen, toinen on maailman peili. Se on luonut luonteensa, joka kohtaa kokonaisuuden. Se joka kohtaa kokonaisuuden

on saanut maailman vastuulleen. Vastuun ottaneessa on kokonaisuus tuottanut hedelmän. Luonteessa luonto ilmaisee itsensä. Luonteensa luonut on vapauttanut luonnon itsessään.

Ilo on esteettistä nöyryyttä. Avoimuus kertoo luonteen aitoudesta. Antava voi olla vain se joka kasvattaa ja jalostaa itseään. Häpeän jakajat tuovat hirviöitä kellaristaan saadakseen päivän valon himmenemään. Taikurit lumovat katseet kirjavilla vaipoillaan. Satutetut sattuvat itseensä. Varjo laajenee huomaamatta. Päivän kulkijoista tulee outoja lintuja. Kaikki on luvallista koska mieli on sattumanvarainen ja mielikuivutusmielikuivituksellinen. Kuka silloin voi vaatia mitään? Ilo muuttuu pilkkaamiseksi. Ihmiset ovat suljettuja portteja. Omistaminen takaa olemassaolon tunnon.

Jos otat vähän et saa mitään. Häveliäs palvoo itseään. Kohtuullinen tarkoittaa omaa vaivannäköään. Nöyristelevä ei halua olla pelissä mukana. Joka ottaa kaiken joutuu kaiken antamaan. Hänen yllään haukkaparvi on lakkaamattomassa liikkeessä. Hänessä maailma vapautuu. Joka ottaa vähän ei anna mitään. Itseään palvova on vaikeus muiden maailmassa. Väistelevää on vaikea kohdata. Leikistä jättäytynyt suree ettei hänen kanssaan leikitä.

Ei ole kaunist missä koko maailma ei ilmenisi. Mikään ei ole niin kokonaisuudesta irroitettua kuin arkipäiväisyys. Nauraessaan ihminen tietää pelastuneensa. Surumielisyydessä hän pakenee maailman katsetta. Ylevyydessä hän antaa itsensä alttiiksi. Arvokkuudella hän kätkee omia palvontamenojaan. Rumuudessa hän irvistää maailmalle. Ujo on ujo itsestään. Mutta kaikki sävelet ovat samassa sävelasteikossa ja niiden paikka on kertova. Toiset laulavat omia laulujaan, toiset yhtyvät maailman lauluun. Omatunto kolkuttaa, mutta sitä pidetään rytmisäestyksenä.

Maailmaan voi hukkua. Käsitteensä teroitannut esteetikkojen armeija voi syöstä kaiken arkipäiväisyyteen. Haukat voi ampua taivaalta. Pedot voi laskea irti. Kiihkosta voi etsiä elämän makua. Pimeys voi olla mieltä ruokkiva. Pelko voi olla tae eksistenssistä. Ideologiaan voi luottaa enemmän kuin luontoon. Maailma on sellainen miksi haluaa itsensä kokea. Ja sitten joku älykäs vielä tekee päätelmiä maailmasta.

Pienimmässä ilmenee kaikki — romantik-

koko? Ellei tätä kaikkea olisi ei pieninkään olisi sellainen kuin on. Vain ilmenevä on todellista — realisti? Mitä olisi sellainen mikä ei ilmene? Ei ole ilmaisua ilman ilmaisukieltä — klassisti? Kuka puhuu kielettä? Kaikki paljastuu muuksi — humoristi? Mitä olisi kasvu ja kehitys ilman yllättävää muutosta? Korkeimmatkin arvot sortuvat — traagikko? Kuinka muutenkaan voisi olla? Monta tapaa hallita yhtä ja samaa maailmaa.

Kaunis luomus on merkki pelastuneesta. Jälleen yksi joka on rikkonut kahleensa. Kaikkeuden syleily, joku on ottanut haasteen vastaan. Auringon kimallus silmissä — nujerrettu arkipäiväisyys. Viisas luo nahkansa. Tyhmä kaivautuu pimentoihin. Kipuni ovat maailman synnytystuskia. Miksi tekisin niistä oman eksistenssin? Pimeyteen sulkeutunut unohtaa pian maailman olemassaolon. Ja mitä merkittäviä viestejä sieltä tulee: "Salaisuus on että ei ole mitään salaisuutta." Siinä ei ainakaan uutta nahkaa kaivata.

Luovuus maailman oppimisena, ja tämän oppimisen kautta tapahtuvana muuttumisena, saa ilmaisunsa kaikessa mitä ihminen on ja mitä hän tekee. Tämä yleinen ilmeneminen on ihmiselle ihmisenä suunnattomasti tärkeämpää kuin ilmaisut jollakin osaamisen erityisalueella. Elämäkokemuksen jalostuminen merkitsee voimistumista ja suorituskyvyn lisääntymistä kaikessa tekemisessä eikä tähän jalostamiseen välttämättä tarvita taiteellista ilmaisua. Elämäkokemuksen jalostuminen

tuottaa lannistamattomuutta kaikissa ympäristön tilanteiden kohtaamisissa.

Maailma ei määrää miten se koetaan, vaan kokemus määrää millaisena maailma löydetään. Tätä voi pitää esteettisyyden perussääntönä. Mitä vähäisemmät kokemuksensa huomioi pyrkien niitä jalostamaan ja avartamaan sitä vankemmin kokee itsensä olemassa-olevaksi ja tarkoitukselliseksi. Ihminen ei ole maailman virrassa, vaan maailma on mielen virrassa. Puhdas, kirkas, avara ja hallittu mieli on tavoittamisen arvoinen. Eikä sen saavuttaminen ole mahdotonta jos ottaa maailman haasteekseen. Ilmainen ja myönteinen ihminen on jo saavuttanut haavoittumattomuuden.

Kaiken voi luoda kauniiksi jos osaa luopua ennakkoluuloistaan ja kielteisestä maailman torjunnasta. Mutta kaunis ei ole mikään ilmainen asia, jota voidaan valmiina jostakin löytää. Kaunis on komeus, jonka eteen on tehtävä antaumuksellista työtä. Maailma sinänsä ei ole kaunis eikä ruma. Kaunis ja ruma ovat maailman kohtaamisen tapoja. Arkipäiväisyys on osoitus omasta laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä. Jalostamalla maailman kokemistaan voidaan arkipäiväisyys aina nujertaa. Tätä jalostamistyötä ei kukaan voi tehdä toisen puolesta.

Jokainen kokee sellaisen maailman miksi on maailmansa luonut. Niin kuin unessa todellisuus määräytyy todellisuuden kokijasta. □

Puheenvuoro Turun

Kriittisessä Korkeakoulussa 1. 4. 1980

Jaakko Laitinen

KULTTUURIN HENKISTÄ YDINTÄ ETSIMÄSSÄ

Kulttuuri on ihmisen fyysistä tai psyykkistä toimintaa, jonka liikkeelle panevana voimana on ihmisen henkinen ydin. Se on ihmisessä itsessään, osana suurempaa kokonaisuutta — elämää — mutta kulttuuria synnyttävänä vain ihmisessä. Hänestä sitä on etsittävä.

Ydin on se millä ei ole nimeä — tai — jolla on hyvin monta nimeä: jumaluus, abso-

luutti, se mikä on. Ydin on myös yhteinen kaikille kulttuureille: nimet ovat erilaisia, ydin sama. Se on tietoisuus tulevaisuudesta, joka erottaa ihmisen eläimestä.

Henkinen ohjaa ihmisen tekoja automaattisesti. Siksi ovat suuret opettajat aina kehotelleet oppilaitaan etsimään tuota henkistä ydintä. Jeesus sanoi: Etsikää ensin Jumalan valta-

kuntaa niin kaikki muu teille annetaan. Vielä Jesus kehotti ottamaan oppia kedon kukkasta ja taivaan linnuista ja sanoi, että tulkaa lasten kaltaisiksi, sillä heidän on taivasten valtakunta.

Veda-filosofia Intiasta 5000 vuoden takaa antaa samanlaisen neuvon: ole ilman kolmea gunaa, vapaa kaksinaisuudesta, aina vakaana puhtaudessa, riippumaton omaisuudesta. Itsen hallitsemana.

Samalla kun filosofit ovat pyrkineet osoittamaan, mitä henkinen ydin on, he ovat myös näyttäneet tien sinne ja tiellä olevat esteet. Tie on *välitön kokemus* ja esteinä ovat arkiset asiat, vilu ja helle, nälkä ja sairaus. Ihmisen ei ole helppo päästä Jumalan valtakuntaan, kun häntä sitoo kaikki maallinen. Tuon vaikeuden ymmärtäen suurten opettajien tulkitsijat ovat luoneet tavallisia ihmisiä varten pienempiä teitä, joita seuraten on mahdollista joskus tulevaisuudessa päästä taivasten valtakuntaan, ehkä vasta yhden tai useamman kuolemisen jälkeen. Ne ovat moraalioppeja. Mutta henkinen ydin on hyvän ja pahan, dualismin, relatiivisuuden tuolla puolen.

Moraalioppeja ovat kehittäneet enemmän tai vähemmän parrakkaat herrat apostoleista Marxiin ja nykyajan guruihin ja tiedemiehiin. Teitä on yhtä monta kuin on kulki-joita. Tästä on ollut seurauksena se että maailman lapset ovat hajallaan kuin hiukset taivaan tuulissa, erossa jumaluudesta ja toisistaan.

Varsinkin länsimaiset ihmiset, joilta hyvinvointi on riistänyt tulevaisuuden ja maailmanlaajuinen informaatio uskon, ovat tulleet heikoksi kuin kaisla virrassa. Tämän vuoksi elämme nyt psykoterapioiden aikakautta. Etsimme sieltä eksynyttä itseämme, tietä henkiseen.

Ei ole sattuma että uusissa psykoterapioissa on ytimenä välitön kokemus, kuten humanistisessa psykologiassa. Kun Jeesuksen opetusten väärät tulkinnat olivat vierottaneet länsimaiset ajattelijat oman kulttuurimme henkisestä ytimestä, katseet käännettiin itään, jossa opetukset olivat säilyneet puhtaampina. Sieltä löydettiin käyttökelpoisia ideoita välittömän kokemuksen aikaansaamiseksi, löydettiin zen ja jooga ja meditaatio ynnä muuta. Nyt pyritään uudenlaisesta lähtökohdasta uudenlaisen henkisyyden kehittämiseen, integraatioon ih-

misessä ja ihmiskunnassa. Samalla tavalla kuin akupunktio sovellettiin länsimaiseen lääketieteeseen sopivaksi kokonaisvaltaiseksi terapiksi ruumista varten, osia itämaisestä tiedosta sovelletaan länsimaiseksi psykoterapiaksi.

Ei ole myöskään sattuma, että toisten ihmisten etsintä on johtanut uusien uskonnollisten liikkeiden syntymiseen. Uskonhurmio tai vähäisempikin vapahdus on yksi tie etsiä ja löytää sitä henkistä ydintä, jonka mukana kaikki meille annetaan. Taide, yhtä hyvin japanilainen tanka tai ikebana kuin klassinen musiikki tai punkkari-rokki ovat teitä välittömään kokemukseen ja yhteyteen.

Länsimaista tiedettä on syytetty henkistyksen hylkäämisestä. Mutta se on yksi tie kohti kulttuurimme henkistä ydintä. Itse asiassa se on eräs ihmisen luonnollisimmista teistä etsiä. Se perustuu uteliaisuuteen, haluun tutkia maailmaa ja ihmistä eksaktien, mitattavien suureiden avulla. Senkin tavoitteena on absoluutti. Mitä suurempi tiedemies sitä lähempänä jumaluutta.

Mystikko tavoittelee omilla keinoillaan, omista lähtökohdistaan välitöntä kokemusta, jumalatietoisuutta. Tiedemies pyrkii osoittamaan, mitä se on — ehkä rentoutuneessa tilassa syntyvä aivopuoliskojen integraatio, ehkä loraus endorfiinia hermopäätteissä, jumaltietoisuus kemiallisena tapahtumana. Ei tämän etsimisen tulos ole yhtään arvottomampi kuin mystikon uni.

Meidän olisi selvästi tiedostettava, että kulttuurimme henkisessä ytimessä, kaiken relatiivisuuden tuolla puolen, on vain yksi jokin. Sen ilmenemismuotona on myös se, mitä me kutsumme pahaksi. Etsiessämme meidän on oltava valmiit kohtaamaan myös paha. Juuri sen pahan vuoksi etsiminen on arvokasta, että tuntisimme, tiedostaisimme ja toisimme: hyvän parhaaksi.

Pahan voittaminen, pyrkimys hyvään on ihmisen syvimpiä toiveita. Juuri tällä hetkellä tässä maailmassa informaatio on globaalista. Sitä voitaisiin käyttää uuden, hyväksyvän, yhdessä tuntevan ihmiskunnan kehittämiseen. Globaalinen henkinen kasvu on mahdollista. Mutta sen edellytys on tietoisuuden lisääminen. Ja se tietoisuus on kaikkien kulttuurien, filosofioiden ja uskontojen yhteisen henkisen ytimen tiedostaminen.

Tuleeko tämä ydin ennen ydinpommia riippuu meistä. Ihmisistä.

Jouko Yrjölä:

MITEN RUISLEIPÄÄ LEIVOTAAN

● Miten leivon ruisleivän Helsingissä, oli teemana Kriittisen Korkeakoulun iltatilaisuudessa 8. huhtikuuta Säätytalolla Helsingissä.

● Julkaisemme ohessa lyhennelmän leipurimestari Jouko Yrjölän alustuksesta.

Suomalaiset ovat perinteisesti ruisleipää syövä kansa. Meille ovat tuttuja monen tyyppiset ruisleivät joiden alkuperä on lähtöisin eri heimojemme parista. Yleisesti tunnemme hämäläisen reikäleivän jonka reikä on perua sen säilyttämisestä tuvan orsilla. Karjalaisperäinen limppu on myös meille jokaiselle tuttu.

Muuttoliike maassamme on viime vuosikymmeninä ollut vilkasta ja sen seurauksena on erityisesti pääkaupunkiseudulle muuttanut väkeä lähes kaikkialta maastamme. Alkuperäiset makutottumukset pääkaupunkiseudulla ovat saaneet seurakseen muita ja tämä on vaikuttanut seudun alkuperäisen leipävalikoiman monipuolistumiseen, jopa sellaisiin mittoihin, että voidaan sanoa Helsingissä myytävän melkein mitä vain lapinrieskasta, saaristolaisen verileipään asti.

Sosiaaliturvan ja muiden yhteiskunnallisten palvelujen kehittyminen on kohottanut välitöntä verotusta joka on lisännyt palkkakustannuksia ja aiheuttanut käsin tehdyn työn kallistumisen. Perinteisesti leipominen oli käsityötä. Taloudellinen paine tuotantokustannuksissa ja luonnollisesti yleinen teknologinen kehitys leipomoteollisuudessa on muuttanut vanhan käsityön, konein tapahtuvaksi prosessiteollisuudeksi, suuremmissa teollisuusyksiköissä jopa automaattisoiduksi valmistusprosessiksi.

Muutosten seurauksena on tämän päivän ruisleivän leivontatekniikka pääkaupunkiseudulla hyvin monipuolista.

Esitän lyhyesti ne menetelmät, jotka ovat

mahdollisia nykyisessä valmistustekniikassa ruisleipää leivottaessa.

Täyshapan ruisleipä

On hapatettu ja kohotettu yksinomaan leipomossa kasvatetun hapantaikinabakteeriston avulla ja valmistetaan puhtaista, täysjyväruisjauhoista.

Puolihapsen ruisleipä

Hapatetaan leipomossa kasvatetun hapantaikinabakteeriston avulla, mutta kohotukseen käytetään myös leivinhiiivaa. Valmistetaan pääasiassa täysjyväruisjauhoista, mutta vehnähiivaleipäjauhoja lisätään leipoutuvuutta ja kypsymistä edistämään.

Täyshapan ja puolihapsen ruisleipä joita ei hapateta hapantaikinabakteeriston eli raskin avulla (Raski on hapantaikinan juuri)

Valmistetaan täysjyväruisjauhoista, vehnähiivaleipäjauho lisäyksellä. Kohotetaan leivinhiiivalla. Hapatetaan tehdasvalmisteisella, kaupallisella kuivatulla ja jauhetulla raskijauheella tai kemiallisella hapatteella. Kemiallinen hapate sisältää maitohappoa, etikkahappoa sekä muita orgaanisia happoja, kuten sitruuna- ja viinihappoa.

Valmistustekniikkaa

Leipomoissa kasvatetun hapantaikinabak-

teeriston eli hapanraskin avulla valmistettu ruisleipä vaatii pitkän valmistusajan joka sisältää eri vaiheita kuten raskin valmistamisen joka kestää normaalisti noin 12 tuntia sekä raskin elvytyksen ja varsinaisen taikinan valmistuksen. Pitemmän valmistusajan ohella työ vaatii paljon kokemusta ja ammatillista tietävyttä. Käytettävän ruisjauhon on oltava sata prosenttista ruista ja happaman leivän valmistukseen ominaisuuksiltaan soveltuvaa.

Ruisleivän makuun vaikuttavat seikat

Happaman ruisleivän makuun vaikuttaa sen *happamuus*, erityisesti eri *happojen suhde* sekä *happokäymisen sivutuotteet*.

Vaikka maitohappokäymistä pyritään suosimaan on leipä mautonta, jos etikkahappoa on liian vähän. Makuun vaikuttaa myös *ruisjauhon laatu*. Huomattavan voimakas vaikutus leivän makuun on sen *paistoaajalla* ja paistolämpötilalla. Maitohappokäymisessä syntyy leipää kohottavaa hiilioksiidikaasua jonka kehittyminen on välttämätöntä leivottaessa ilman leivinhiivaa.

Hapanraskin valmistus

Jotta raskin voi tehdä täytyy olla valmista raskia siemeneksi ja tämän saamisessa voi olla vaikeuksia. Maalaistaloissa joissa itse leivottiin hapantaruisleipää säilyi hapanraskin siemen taikinatiinun uurteissa, jäännöksenä edellisestä leipomuksesta. Hapantaikinabakteerit säilyvät hyvin hengissä kuivatussa ja pakastetussa raskissa, joten säilyttämisessä ei

ole suuria pulmia kunhan vain on saanut jostakin raskia hankituksi.

Raskin siementä voi itse valmistaa sekoittamalla vettä ja ruisjauhoja veteläksi velliksi ja siirtämällä siihen maitohappobakteereita, lorauttamalla vellin sekaan vaikkapa tilkan keffiiripiimää. Pari vuorokautta viileähkössä, asuinhuonelämpötilassa siementä käyttämällä ja happamuutta ja makua seuraamalla saat-
taa saada syntymään varsin hyvän hapanraskinsiemenen.

Varsinainen raski valmistetaan seuraavasti: 50 g siementä, 1 litra vettä, 300—700 g ruisjauhoja sekoitetaan keskenään. Raski säilytetään 25—35 C° lämpötilassa noin 12 h. Raski on valmista kun se kuohuu hyvin voimakkaasti ja on riittävän hapanta, pH 3,8. Hyvässä hapanraskissa on maitohappoa 75—85 % ja etikkahappoa 15—25 %.

Taikina valmistetaan raskista lisäämällä siihen hieman vettä ja suolaa sekä ruisjauhoja. Taikinan käymisaika ennen leivontaa kestää noin kaksi tuntia.

Ruisleivän kohottamisen ja mauan kannalta on syytä muistaa, että maitohappoa kehittyä parhaiten yli + 35 C° ja etikkahappoa noin +25 C° lämpötiloissa.

Lopuksi oma mielipiteeni siitä minkälainen on paras ja terveellisin hapanruisleipä: Mielestäni se on sellainen joka leivotaan suomalaisesta 100 %:sta täysjyväruisjauhosta joka on äsken jauhettua. Leipä hapatetaan ja kohotetaan yksinomaan raskin avulla ja taikinan kaikki valmistusvaiheet ovat pitkiä. Lopuksi leipä paistetaan miedohkossa lämpötilassa vähintään kaksi tuntia. Suolana käyttäisin yksinomaan merisuolaa. □

LEIPÄ

Sinis on leipeä miulla
kunis kannan kahta kättä
kannan kahta peukaloista
viittä sormea virutan,
kunis luillani lutisen
jaloillani jaksan seissa.

(Inkeriläinen kansanruno)

Katsaus

*toivottaa
lukijoilleen*

**HYVÄÄ
KESÄÄ!**

Seuraava Katsaus ilmestyy syyskuun lopussa
ja Ohjelmatiedote jo sitä ennen, syyskuun
alkupäivinä.